תלמוד בבלי · אחרונים · בניהו

# בניהו על פסחים

רבי יוסף חיים מבגדאד

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# בניהו על פסחים

רבי יוסף חיים מבגדאד

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בניהו-על-פסחים/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

# תוכן העניינים


**דף ב**. . . . . 4
**דף ג**. . . . . 4
**דף ג**: . . . . . 4
**דף ד**. . . . . 5
**דף ח**: . . . . . 6
**דף כה**: . . . . . 7
**דף כו**. . . . . 7
**דף לט**. . . . . 8
**דף מט**. . . . . 8
**דף מט**: . . . . . 11
**דף נ**. . . . . 11
**דף נ**: . . . . . 13
**דף נד**. . . . . 14
**דף נד**: . . . . . 18
**דף נו**. . . . . 19
**דף נז**. . . . . 20
**דף ס**: . . . . . 20
**דף סב**: . . . . . 20
**דף סד**. . . . . 22
**דף סו**. . . . . 23
**דף סו**: . . . . . 24
**דף סח**. . . . . 25
**דף עה**. . . . . 26
**דף פו**: . . . . . 27
**דף פז**. . . . . 27
**דף פז**: . . . . . 29
**דף פח**. . . . . 30
**דף קד**. . . . . 31
**דף קד**: . . . . . 32
**דף קי**. . . . . 32
**דף קיב**. . . . . 33
**דף קיב**: . . . . . 33
**דף קיג**. . . . . 34
**דף קיג**: . . . . . 36
**דף קיח**. . . . . 37
**דף קיח**: . . . . . 38
**דף קיט**. . . . . 40

## דף ב.

**לְעוֹלָם יִכָּנֵס אָדָם בְּכִי טוֹב וְיֵצֵא בְּכִי טוֹב**. נראה לי בס"ד אומרו 'לְעוֹלָם' כלומר בין הולך לדבר מצוה בין הולך לדבר רשות, דאפילו הולך לדבר מצוה צריך להזהר בכך. או אומרו 'לְעוֹלָם' בין בימים של נסים באדר וניסן, בין בימים רעים כמו בין המצרים וכיוצא.

## דף ג.

**לְעוֹלָם אַל יוֹצִיא אָדָם דָּבָר מְגֻנֶּה מִפִּיו**. נראה לי בס"ד מה שאמר 'לְעוֹלָם' דאיכא תרי מיני גנות, האחד שהיה טוב בתחלתו ונתגנה על ידי סיבה, כגון בהמה טריפה ונבלה שהיתה טובה וכשרה בתחלתה ועל ידי אדם נתגנית, וכן אדם שהוא טהור בתחלתו ובאה לו טומאה אחר כך ונתגנה בה, דמין זה גריע טפי מדבר שהוא נתגנה בגזרת הכתוב שגזר הקב"ה על בהמה שאינה מעלת גירה ואין פרסותיה סדותות שתהיה טמאה, וזה המין עדיף טפי מאותו המין, ולכן אמר 'לְעוֹלָם' אַל יוֹצִיא אָדָם דָּבָר מְגֻנֶּה מִפִּיו, דהיינו בין במין גנות זו בין במין גנות השני.

**ובני ידידי** כה"ר יעקב נר"ו פירש תיבת 'לְעוֹלָם' בא ללמד אף על פי שהוא מדבר עם האשה שצריך לקצר דבריו כמו שנאמר בגמרא דעירובין (עירובין נג:) שהוכיחה אשה את רבי יוסי הגלילי על שהאריך בשאלתו לה שאמר באיזה דרך נלך ללוד, וקראתו 'גלילי שוטה' דהיה לך לומר 'באיזה ללוד' משום דאמרו חכמים (משנה אבות א, ה) 'אַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה', ולכן אמר כאן 'לְעוֹלָם' אַל יוֹצִיא אָדָם דָּבָר מְגֻנֶּה מִפִּיו, שיאריך בלשונו כדי שלא להוציא דבר מגונה אף על פי שהוא מדבר עם האשה עד כאן דבריו נר"ו.

מיהו יש להקשות במאמר זה דאמר אַל יוֹצִיא אָדָם דָּבָר מְגֻנֶּה מִפִּיו, דהוה ליה למימר 'אַל יוֹצִיא אָדָם דָּבָר מְגֻנֶּה'? ופירש בני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, דאמרו רז"ל (משנה עדיות א, ג) שצריך אדם לומר כלשון רבו, ולזה אמר אַל יוֹצִיא אָדָם דָּבָר מְגֻנֶּה 'מִפִּיו' כי דוקא בדברים שהוא מחדש ומוציא מִפִּיו צריך להזהר בכך, שיאמר בארוכה כדי שלא יזכיר דָּבָר מְגֻנֶּה, אבל דבר של רבו שהם דברים שאמרם והוציאם רבו מפיו, זה מוכרח לאומרם כמו ששמען מפי רבו, ואל ישנה בשביל שלא להזכיר דָּבָר מְגֻנֶּה, עד כאן דבריו נר"ו.

## דף ג:

**אָמְרוּ לֵיהּ**: "**צֵא וּבַשֵּׁר לַסּוּסִים וְלַחֲמוֹרִים**", **דְּכְתִיב**: "**וְהַשְּׂעוֹרִים וְהַתֶּבֶן לַסּוּסִים וְלָרֶכֶשׁ**". פירוש אף על גב דשעורים הם מאכל אדם גם כן דאיכא טובא דאכלי פת שעורים, עם

כל זה הם מיוחדים לבהמות דהכתוב שקל אותם במשקל אחד עם התבן דאינו מאכל אדם כלל שאמר 'הַשְּׂעֹרִים וְהַתֶּבֶן לַסּוּסִים'.

**מַאי הֲוֵי לֵיהּ לְמֵימַר? "אֶשְׁתָּקַד, נַעֲשׂוּ חִטִּין יָפוֹת"**. נראה לי בס"ד כל הקפדתם עליו הוא שצריך להוציא מפיו שם יפות על מאכל אדם, ואף על פי שהוא עומד ברע באותה שנה, עם כל זאת אם פותח פיו בדבר טוב יועיל להיות הרע טוב, כי **ברית כרותה לשפתים הן לטובה הן להפך**, והרע אפשר שיהיה טוב שאם תוציא הארץ קמעא ישלח השי"ת ברכתו ויספיק המועט לרבים ויאכלו ויותירו.

**מעשה** בעשיר גדול שהיה לו שני בנים ורצה שלא יהיו בטלנים אלא יעסקו בעסקים שירויחו מהם, ואף על פי שאינו צריך להרווחה שלהם כי יש לו קרקעות של שכירות שיגיע לו מהם שכירות מאה ידות על הוצאת ביתו, עם כל זה רצה שיהיו עוסקים ולא יהיו עצלנים מחמת בטלה, ולכן נתן ביד כל אחד מהם קרן מאתים זהובים שיתעסקו כל אחד לבדו בשולחנות, והתנה עמהם שיבאו אצלו כל ערב שבת קודם מנחה, ואם יגידו לו שהרויחו באותו שבוע הוא יתן מתנה חמשה זהובים מכיסו לאותו שהרויח, ואם לא הרויחו לא יתן להם פ"ק, וכל שכן אם הפסידו שלא יתן להם כלום.

והם נהגו בכך כמה שבועות, והיו לוקחים ממנו כל אחד חמשה זהובים כפי התנאי, והנה שבוע אחד שניהם הפסידו, ויבא האחד אצל אביו בעיין שם ויגיד לו שהפסיד בזה השבוע ולא נתן לו כלום, וחבירו השני אמר למה לי לומר הפסדתי ואפתח פה לשטן? אלא אני אודיעו באופן זה כדי שלא יתן כלום, ולכן אמר לו הרווחתי בשבוע שעבר, ואז יבין בזה שבזה השבוע הפסיד וכיון שפתח פיו בטוב, נסתבב מן השמים שאביו כיון ששמע שאמר הרווחתי, לא נתן לבו על סיום דבריו שסיים בשבוע זה, ונתן לו חמשה זהובים, נמצא פתיחת פיו לטובה עשתה לו הרווחה! ולכן כאן הקפידו שיוציא מפיו תיבת יפות על מאכל אדם.

## דף ד.

**בָּדְקוּ וְאַשְׁכְּחוּהָ דְּמִזְבּוּלוֹן קָאָתֵי**. מקשים למה באותו שאמר 'דִּנוּ דִּינִי' החליטו מדעתם מִדָּן קָאָתֵי, ולא הוצרכו לבדוק, וכאן הוצרכו לבדוק?

ונראה לי התם היה דרכו לומר כן אפילו על דבר מועט פחות משוה פרוטה, דאין בית דין נזקקין לו, ואין דרך לתבוע עליו לפני בית דין, לכך ברור אצלם דמדן קאתי, אך בזה הדבר שאמר 'אַכֵּיף יַמָּא אַסִיסָנִי בִּירָאתָא' אין בדברים אלו איזה חידוש ופלא כדי להחליט מזבולון קאתי אלא רק הועילו דבריו לשום לב לבדוק אחריו.

**או** יובן בס"ד ההוא דאתי מדן היה מדבר כל דברים שלו בלשון לעז ורק רגיל על לשונו ב' דברים אלו בלשון הקודש ואינו אומרם בלשון לעז, וכיון דחזו סימן זה שהוא שינוי פלאי, דאף על פי שהוא מדבר בלשון אחר אומר 'דִּנּוּ דִּינִי' בלשון הקודש, לכך החליטו דמדן קאתי ולא הוצרכו לבדוק מה שאין כן באותו דאתי מזבולון לא מצאו בדבריו דבר שינוי המתמיה, לכך לא החליטו אלא בדקו ואשכחו

**ועוד** נראה לי בס"ד, אך תחלה אתרץ בס"ד דקדוק אחר דקשה לי, מי הכריחם לבדוק, דמה יוצא להם מזה איזה דין כדי שישבו לבדוק? ונראה לי בס"ד דהבדיקה היתה לצורך דבר אחר, דאפשר שהיתה קרקע נקראת על שם יוסף בן שמעון שהיה קודם ד' דורות, והוא מוחזק דמזבולון קאתי, ועתה זה האיש שהיה דרכו לומר אכיף ימא וכו' תבע בבית דין ירושה מקרקע זו שהיתה נקראת על שם יוסף בן שמעון אביו של זקנו, וזה יוסף בן שמעון התובע הקרקע לא נודע לנו אם הוא היורש של יוסף בן שמעון הראשון בעל הקרקע, ויש עוד תובע אחר ששמו גם כן יוסף בן שמעון, ואומר שהוא היורש של יוסף בן שמעון הראשון, והעדים מעידים שיודעין בבירור שיש יורש ליוסף בן שמעון הראשון יורש שמו יוסף בן שמעון ואין יודעים זה או זה, ולכן כיון שראו שזה התובע האחר דרכו לומר 'אַכֵּיף יַמָּא אַסִיסָנִי בִּירָאתָא' אמרו חכמים כיון שאותו הראשון ברור להם שהוא מזבולון הנה נראה שזה התובע שדרכו לומר 'אַכֵּיף יַמָּא אַסִיסָנִי בִּירָאתָא' הוא היורש של אותו יוסף בן שמעון הראשון, אך לא יחליטו בכך על פי סברה זו, לכך טרחו ויגעו לבדוק, ובדקו ומצאו שדבר זה ברור שזה התובע מזבולון קאתי, ואם כן הוא היורש של אותו יוסף בן שמעון הזקן בעל הקרקע, מאחר דברור להם דהזקן בעל הקרקע אתי מזבולון.

## דף ח:

**מִפְּנֵי מָה אֵין חַמֵּי טְבֶרְיָא בִּירוּשָׁלַיִם? כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹלֵי רְגָלִים אוֹמְרִים: אִלְמָלֵי לֹא עָלִינוּ אֶלָּא לִרְחֹץ בְּחַמֵּי טְבֶרְיָא, דַּיֵּינוּ, וְנִמְצֵאת עֲלִיָּה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ.** שמעתי מקשים מכאן משמע דלא נזדמן בירושלים מעין שמימיו חמין בחמי טבריה, וקשא דלקמן (דף מא:) אמר רב חסדא פסח שבשלו בחמי טבריה חייב דעבר אקרא דמצריך בפסח צלי ולא בישול, וזה בישול הוי, ואיך יש מציאות לדין זה בעולם, דאם בירושלים אין חמין כחמי טבריה, ואם יבשלו בחמי טבריה ממש אי אפשר דרחוק מירושלים הרבה והפסח נשחט בארבעה עשר?

ואמרתי אין זו קושיא דאפשר להביא חמי טבריה לירושלים ברגע על ידי שד, או יוליך

השד בשר הפסח לטבריה ברגע ויצלאו אותו שם בני אדם, וכמו שנאמר בעירובין (עירובין מג.) בהנך ישב שמעתתא דאתמר בצפרא בשבתא קמיה דרב חסדא בסורא, ובהדי פניא דשבתא קמי דרבא בפומבדיתא, ומסיק בגמרא דילמא יוסף שידא אמרינהו עיין שם.

**אי נמי** על ידי שם שעשו בקפיצת הדרך ברגע אחד מירושלים לטבריה, וכמו שמצינו ברבינו מהרח"ו ז"ל שהלך מירושלים לדמשק בקפיצת הדרך ברגע, כשבקש ממנו אותי השר לפתוח מי גיחון, וכנזכר בשם הגדולים.

**ועוד** נראה לי דאין התחלה לקושיא זו, דרב חסדא דינא קא משמע לן אי הוה בירושלים מים חמין כחמי טבריה, כי באמת שלמה המלך ע"ה היה יכול לעשות כזאת, וכמו שאמרו במדרש (תנחומא קדושים י') יודע היה שלמה חוט זה הולך לכוש והיה זורע בו פלפלין, חוט זה הולך להודו והיה זורע בו זנגביל שנאמר ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו עיין שם, ואם כן היה יכול שלמה המלך ע"ה לעשות חמין בירושלים כחמי טבריה, שהיה חופר במקום אחד שחוט שלו נמשך עד חמי טבריה והיו המים שבאותה חפירה חמין כחמי טבריה ממש אלא דלא עביד הכי משום עולי רגלים, ואפשר להיות לעתיד כן בירושלים ולא יחושו לדבר זה דאכשור דרי ולא יאמרו כזאת, על כן הדין זה דרב חסדא בבישול הפסח ניתן להאמר.

## דף כה:

**דְּמַאי חָזִית, דְּדָמָא דִּידָךְ סוּמָק טָפֵי**. מקשים מהא דאתמר בגמרא (ירושלמי מסכת תרומות, סוף פרק ח, דף מז.) באומרים לשנים או לשלשה ויותר תנו לנו אדם פלוני ונהרגנו ואם לאו נהרוג את כולכם יהרגו כולן ואל ימסרו להם אותו אדם, והתם לא שייך האי טענה 'דְּמַאי חָזִית' דודאי דמא דרבים סומק מדמא דיחיד?

ונראה לי דהתם אומרים מאי חזית לכל חד וחד בפני עצמו, דאם ירצה למסור אותו אדם בשביל הצלת עצמו אמרינן ליה מַאי חָזִית, דְּדָמָא דִּידָךְ סוּמָק טָפֵי? ואם ירצה למסרו כדי להציל את הרבים אמרינן ליה מי שם אותך גואל הדם שלהם? ומי הכניסך בדבר זה להציל את אלו בדמו של זה?

## דף כו.

**קוֹל וּמַרְאֶה וְרֵיחַ, אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם מְעִילָה**. נראה לי בס"ד, הנה הקול הנאתו בחוש האוזן והמראה בחוש העין והריח בחוש החוטם ואלו מאחר שאין בהם ממש אין בהם איסור מעילה, ונשאר באדם חוש הטעם יש בו איסור מעילה דאם אכל מההקדש מעל, וחוש

המשוש גם כן יש בו מעילה דאם לבש בגד או נתחמם בחפץ של הקדש מעל וזו הנאה של מישוש דהרגש שלה הרגש של מישושו נמצא תלתא הנאות מותרים ותרי אסורים.
ובזה יובן בס"ד מאמר רבא (חולין מז.) חמשה אוני אית לריאה תלתא מימינא ותרי משמאלא, ריאה רמז לבית המקדש דכתיב ביה (דברים טז, טז) 'יֵרָאֶה כָל זְכוּרְךָ' ואוני רוצה לומר כוחות של הנאה כמו (בראשית מט, ג) 'כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי', תלתא זמינא כי כל דבר המותר יתייחס לימין ותרי משמאלא כל דבר האסור יתייחס לשמאל.
והנה שלשה הנאות אלו המותרים עשה הקב"ה בהם נס לשלשה צדיקים, כי משה רבינו ע"ה נתן לו כח בראיית עינים שבודק את האדם אם צדיק או לאו בראיה, דכתיב (שמות יח, כא) 'וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל הָעָם', ושלמה המלך ע"ה בקול זה הדבור שנתן לו לב מבין לבדוק האדם על ידי דבור שלו וכאשר עשה בדין 'שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת' (מלכים א' ג, טז), ועוד מעשיות הרבה כיוצא בזה, ומלך המשיח שיבא בב"א יתן לו כח בריח דכתיב (ישעיה יא, ג) 'וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה' וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ' דמורח ודאין.

## דף לט.

**אַף מִצְרַיִם**, **תְּחִלָּתָן רַכָּה וְסוֹפָן קָשָׁה**. נראה לי בס"ד קודם אותיות 'מצרים' יש אותיות **קל פלט** והיינו קל קלות ופלט פליטה, וסוף 'מצרים' יש אותיות **נקשן** לשון קושי ונקישה.
**ובני ידידי** כה"ר יעקב נר"ו פירשו לכן מצרים לקו בתחלה עשר מכות ועל הים לבסוף לקו חמשים מכות ולכל חד בדאית ליה, יען כי הם היו תחלתן רך וסופן קשה ונעשה מדה כנגד מדה, עד כאן דבריו נר"ו.

## דף מט.

**בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל אֵין זְוּוּגָן עוֹלֶה יָפֶה**. כך הגרסא בעין יעקב. ונראה לי בס"ד אם תזווג אותיות **כֹּהֵן** עם אותיות **יִשְׂרָאֵל** יהיה מזה צירוף נשאר **כְּלָיָה**.
ומה שאמר 'אוֹ קוֹבְרָהּ, אוֹ קוֹבַרְתּוֹ, אוֹ מְבִיאָתוֹ לִידֵי עֲנִיּוּת' הטעם כי הכהונה שיש בה עבודת הקטרת קטורת יש בה סגולה לעושר, דכתיב (דברים לג, י) 'יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ' וסמיך ליה 'בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ' וכנזכר בגמרא (עב:) וכן כתב מהרש"א ז"ל. גם ידוע שיש בה סגולה לחיים, ולכן **סַמִּים** בא"ת ב"ש **חַיִּים** [68], וכיון שזה לקח כהנת שהיא גדולה ממנו ביחוס אפשר לומר שנשאה בשביל סגולת העושר הנמצאת בכהנים מקריבי הקטורת או בשביל החיים, ולכן **'אוֹ קוֹבְרָהּ, אוֹ קוֹבַרְתּוֹ'** אם נשאה בשבל להשיג חיים, **'אוֹ מְבִיאָתוֹ**

**לִידֵי עֲנִיּוּת**' אם נשאה בשביל להשיג העושר, מיהו כל זה הוא אם הנושא עם הארץ של זמן הראשונים, אך אם אינו עם הארץ אף על פי שאינו תלמידי חכמים לאו אתמר עליה הני מילי וכדמסיק תלמודא.

**לָא קַשְׁיָא, הָא בְּתַלְמִיד חָכָם, הָא בְּעַם הָאָרֶץ**. קשא והלא דבר זה מפורש דברי רבי יוחנן עצמו, דקאמר כל שכן שתורה וכהונה מעשרתו, אם כן מוכח דאיירי בתלמידי חכמים, ומאי קשיא לתלמודא שבא לתרץ בהכי? ועוד דאמר כאן בתלמידי חכמים כאלו אומר דבר חדש, ובאמת הכי אמר רבי יוחנן בפירוש? ומהרש"א ז"ל נרגש בזה ונדחק.

ונראה לי בס"ד דתלמודא דקדק מדברי רבי יוחנן דאיירי בנושא בת תלמידי חכמים וכהן, ועל זה קאמר זכות תורה וכהונה מעשרתו לזה הנושא אותה, ולא איירי בהיכא דהנושא הוא תלמידי חכמים, ודייק לה מדקאמר 'הָרוֹצֶה שֶׁיִּתְעַשֵּׁר יִדְבַּק בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן' וקשה הוה ליה למימר 'הָרוֹצֶה שֶׁיִּתְעַשֵּׁר יִשָּׂא כֹּהֶנֶת' ולמה האריך לפרש 'בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן'? על כן ודאי כונת רבי יוחנן לומר ישא בת כהן חבר דהיינו תלמידי חכמים, דהכי איתא בגמרא דסנהדרין דף ך' גבי תרומה דאין נותנים אותה לכהן עם הארץ, דכתיב (במדבר יח, כח) וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוּמַת ה' לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן, וכי אהרן לעולם קיים והלא לא נכנס לארץ אלא הכי קאמר כאהרן, מה אהרן חבר אף בניו חברים עיין שם, ולזה אמר כאן 'בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן' דהיינו בת כהן חבר שהוא כאהרן וכיון דהבין כונת רבי יוחנן שישא כהנת בת תלמידי חכמים.

להכי פריך מהא על מה שאמר רבי יוחנן בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל מְבִיאָתוֹ לִידֵי עֲנִיּוּת, דנקיט 'בַּת כֹּהֵן' בסתם דמשמע אפילו כהן חבר, ותירץ לו הָא בְּתַלְמִיד חָכָם, הָא בְּעַם הָאָרֶץ פירוש הא דאמר רבי יוחנן 'הָרוֹצֶה שֶׁיִּתְעַשֵּׁר יִדְבַּק בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן' איירי בהנושא הוא תלמידי חכמים, דאז תורה דיליה וכהונה של אשתו מעשרתו ואין קפידה מצד האשה דאפילו אם היא בת כהן שאינו חבר מתעשר בעבור שהוא עצמו תלמיד חכם, והא דקאמר 'בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל אֵין זוּוּגָן עוֹלֶה יָפֶה' היינו בנשאת לישראל עם הארץ, ולהכי נקיט 'בַּת כֹּהֵן' בסתם, דאפילו אם היא בת כהן חבר לא יועיל זה, כי מצד **זכות התורה בתר הבעל אזלינן**, והתרצן לית ליה האי דיוקא דדייק מדנקיט זרע של אהרן ולא אמר כהנת.

**אָמַר: לָא נִיחָא לֵיהּ לְאַהֲרֹן דְּאָדְבַּק בְּזַרְעֵיהּ, דַּהֲוָה לֵיהּ חַתְנָא כִּי אֲנָא וְאִתְּסִי**. יש להקשות הלא בודאי לא חלש בשביל שנשא כהנת, דהא היה חכם וצדיק ובודאי ניחא ליה לאהרן בחתן כזה, וכבר אמר רבי יוחנן דאם הוא תלמידי חכמים זווגן עולה יפה! אלא מוכרח לומר דחלש מצד המזל שכך היה גזור עליו, ואם כן איך כשאמר דברים אלו אִתְּסִי מאחר דבאמת לא חלש משום דנשא כהנת?

ונראה לי בס"ד דאיתא בגמרא דשבת (שבת לג.) 'תָּנוּ רַבָּנָן שְׁלֹשָׁה מִינֵי הִדְרוֹקָן הֵן: שֶׁל עֲבֵרָה עָבֶה. וְשֶׁל רָעָב תָּפוּחַ. וְשֶׁל כְּשָׁפִים דַּק, שְׁמוּאֵל הַקָּטָן חָשׁ בֵּיהּ, אָמַר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי מֵפִיס? אִתְּסִי' ופירש רש"י ז"ל הוא היה לו מחמת רעב, אך טען מי מבחין לידע שאין זה של עבירה, עכשיו יאמרו שעבר עבירה, שאין הכל יודעים בשלשה סימנים הנזכר ופעמים שמשתנין, ולכן בטענה זו אִתְּסִי מן השמים עיין שם, וכן כאן רב כהנא ודאי לא חלש בשביל שנשא כהנת, אלא כך היה גזור עליו מצד המזל או בא קיצו, אך טען כיון דידעי אינשי דאין כל אדם ראוי לישא כהנת, שאם אינו ראוי קוֹבְרָהּ, אוֹ קוֹבֵרְתּוֹ, עכשיו יאמרו דלא ניחא ליה לאהרן להיות אני דבק בזרעו דלהוו ליה חתנא כאנא מפני שאין אני הגון, ונמצא מליזים עליו בחנם, ולכן ראוי שאתרפא ואאריך ימים כדי להנצל מן החשד, ובכח טענה זו אִתְּסִי, וכאשר טען שמואל הקטן כזאת וְאִתְּסִי!

**רַב אִידִי בַּר אַבִּין נָסִיב כָּהֲנְתָא, וַהֲווּ לֵיהּ תְּרֵי בְּנֵי סְמִיכֵי**. קשא מהיכא מוכח דהוה ליה תרי בני סמיכי משום דנסיב כהנתא, והלא רוב החכמים יהיו כל בניהם תלמידי חכמים או חציים לפחות, ופוק חזי בסיום המסכתות כמה בנים חכמים מונה לרב פפא?

ונראה לי בס"ד דאפשר היה ידוע למארי תלמודא דרב אדי בר אבין נשא תחלה אשה והוליד ממנה בנים ולא היה בהם בן חכם, ואחר שנשא הכהנת הוליד ממנה תרי בני סמכי, ומזה יודע דהא גרמא ליה.

**אִי לָא דְּנָסִיבְנָא כָּהֲנְתָא לָא גַּלָּאִי**. יש להקשות מה שיכות יש לגלות בדבר זה? ונראה לי רוצה לומר לָא גַּלָּאִי אותו הגלות הידוע המפורש בפרק הגוזל והמאכיל (בבא קמא קיז:), דנעשה לו סיבה שמת ואחר כך החייהו רבי יוחנן, וכיון דגרם לו מיתה מזה דן שהוא מסיבת נשואי הכהנת, דאתמר בה 'אוֹ קוֹבְרָהּ, אוֹ קוֹבֵרְתּוֹ' בר מינן.

**בַּר מֵיחַם תַּנּוּרֵי**. נראה דרכם היה שאחד הולך ומסבב אצל בעלי בתים לחמם תנורים שלהם שיעור הראוי, והם יבשלו או יצלו בתנורים, ונותנים לו שכר טרחו בהסקה מכל בית פת או תבשיל, ולכן זה המרבה סעודתו בכל מקום שאוכל אצל זה ואצל זה מדמים אותו להמחמם תנורים, והנה הוא בעבור תורתו ראוי שיהיה נקרא בשם 'חָכָם' ועתה שמבזה עצמו להרבות סעודתו אצל בעלי בתים ישבר אות כ' של חָכָם לשתים ויהיה ב' יו"ד ואז אותיות **חָכָם** יהיו אותיות **יחמי** רוצה לומר דומה להמתחמם בתנורים.

ומה שאמר אותו 'בַּר מְלַחֵךְ פִּנְכֵי' הנה הוא לפי תורתו ראוי לקראו תלמיד חכם, ועתה בשביל מעשיו נהפכים לו אותיות תלמיד חכם לבזיונו והיינו אותיות 'מל' של **תלמ**יד עם אותיות 'חכ' ד**חכם** יהיה צירוף **מְלַחֵךְ** ואותיות מ"ם תי"ו של **תלמ**יד חכם ראשי תיבות **מֵ**יחַם **תַּ**נּוּרֵי, ואותיות 'מכ' של ח**כם** הוא **מָךְ** רָבַע.

## דף מט:

**זֶה נוֹשֵׂךְ וְשׁוֹבֵר הָעֶצֶם**. הנה ענין הנשיכה אינה נשיכה ממש אלא הכונה על הנזק שיזיק לו כמו נשיכה וצריך להבין ענין שבירת העצם מה היא?

ונראה לי בס" ד על פי מה שאמר בילקוט ראובני בפרשת ויחי בשם ציוני שאם יעשו איזה כלים מעצמות האדם לא יהיה לאותו אדם מנוחה! והוה עובדא במלכה אחת שעשתה קובייאות מן השיניים של אוייבים בשביל שחוק שקורין דאמ"א או טאוול"י כדי שלא יהיה להם מנוחה, ולכן כתיב בירמיה (ירמיה ח, א) בָּעֵת הַהִיא נְאֻם ה' וַיּוֹצִיאוּ אֶת עַצְמוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת עַצְמוֹת שָׂרָיו וְאֶת עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֵת עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֵת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם מִקִּבְרֵיהֶם וּשְׁטָחוּם לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וכו' והיינו ששטחום כדי שתלך הליחות מהם ויהיו עושים מהם כלים להשתמש בהם שאז לא יהיה להם מנוחה עיין שם, ולזה אמר **זֶה נוֹשֵׂךְ וְשׁוֹבֵר הָעֶצֶם** והדמיון בזה אצלו שהוא שונא את תלמידי חכמים שנאה גמורה לא מבעיא בחייו אלא גם אחר מותו משתוקק לשבור העצם שלו לעשות ממנו כלים כאשר עשתה אותה המלכה בעצמות אוייביה כדי שלא יהיה לו מנוחה.

**מָה אֲרִי דּוֹרֵס וְאוֹכֵל וְאֵין לוֹ בֹּשֶׁת פָּנִים**. פירוש אוכל אותה מחיים קודם שתמות, וכמו שאמרו חז"ל גבי העוף שהוא דורס ואוכל, כלומר אוכל הבריה בעודה בחיים קודם שתמות, וכן הארי עושה כן, וזה המהירות שאוכל אותה תכף קודם שתמות, מורה שהוא ירא פן תבא חיה אחרת ותתגבר עליו ותחטפנה ממנו, ולכך ממהר לאכלה ואינו ממתין ואין לו בשת פנים על הדבר דנמצא שהוא ירא פן תתגבר חיה אחרת עליו, ודא עקא כי הוא מלך שבחיות, וגם זה מכה ובועל ואינו ממתין עד שתתרצה מאיליה ויעשה ברצונה, ואין לו בשת פנים בכך.

## דף נ.

"**וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן**", **מַאי "אוֹר יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן"? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: זֶה אוֹר שֶׁיָּקָר בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְקִפּוּי הוּא לָעוֹלָם הַבָּא**. הנה לכאורה נראה דרשה זו שייכה כפי הכתיב 'יְקָרוֹת יִקָּפְאוּן' שהוא זמן העתיד, כי כפי הקרי דקרינן 'יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן' דקאי יְקָרוֹת על זמן אחד וְקִפָּאוֹן על זמן אחר, לא תיכון דרשה זו, וכיון דדרשה זו היא על הכתיב [יִקָּפְאוּן] לא הוה ליה למימר דרשה זו בסתמא על הכתיב, דאין דורשין בסתמא אלא על הקריאה?

ונראה לי דתכון דרשה זו על הקריאה נמי דקרינן וְקִפָּאוֹן לנכון, והיינו כי עתה האור בתחלת היום קל וקפוי וכן הוא בסוף היום, ורק באמצע היום הוא יקר, והטעם מפני

שאור עיניהם של בני אדם חלוש ואין יכולין לצאת מאור חזק ויקר בפתע פתאום לחשך גמור, וכמו שאומרים 'הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים' וכל זה עתה אך לעתיד יתחזקו כל החושים של בני אדם ויכולים לסבול שני הפכיים מצד לצד, ואז יהיה האור של היום שוה, שגם בתחלת היום וכן בסופו הוא אור יקר תקיף וחזק, וזהו שנאמר בַּיּוֹם הַהוּא לֹא יִהְיֶה אוֹר וְקִפָּאוֹן, פירוש שני מדרגות של אור ביום תחלת היום וסופו לחוד ואמצעו לחוד, אלא מראשו ועד סופו יהיה יָקָר.

ולמאן דאמר דמפרש על **אוֹר תּוֹרָה** גם כן אתיא הדרשה על הקריאה דקרינן וְקִפָּאוֹן, כי עתה יש חכמים שאצלם נֶגְעִים וְאָהֳלוֹת קלים, ויש חכמים אצלם יְקָרִים כמו שאמר רבה בר אבוה (בבא מציעא קיד:) 'בארבעה לא מצינא בשיתא מצינא', אך לעתיד אצל הכל קלים, כי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה' (ישעיה יא, ט), לא יהיה אצל זה 'יְקָרוֹת' ואצל זה 'קִפָּאוֹן'.

ולמאן דאמר דמפרש על **אוֹר הַכָּבוֹד** הזורח על בני אדם מכח העושר, הנה עתה אין שוים כל בני אדם בעושר, ולכן אין כבודם שוה, אלא אצל זה יקר ואצל זו קפוי, דראובן אף על פי שהוא עשיר נחשב לגבי לוי עני, ולעתיד הכל שוים בכבוד העושר, כמו שנאמר (ישעיה נד, יב) 'וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי חֵפֶץ', ומביא דוגמה קרובה לזה מהא דבריה דרבי יהושע בן לוי.

**בְּנִי, עוֹלָם בָּרוּר רָאִיתָ.** פירוש הוא ראה במושב המון העם שאינם בני תורה, יש בני אדם שהוא מכירם שהיו עשירים ועליונים בעולם הזה שנתנו צדקה לעניים, ואלו העניים שקבלו צדקה מאלו העשירים הם יושבים למעלה מאותם העשירים שנתנו להם צדקה, וזהו עוֹלָם הָפוּךְ אשר ראה, ואל אביו אין זה הָפוּךְ אלא בָּרוּר כי כן שורת הדין מחייבת, כמו שאמרו רז"ל (ויקרא רבה לד, ח) יותר מה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית, ונמצא יש לעניים זכות יותר וכבודם בגן עדן כפי יתרון הזכות שיש להם.

**אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ.** נראה לי בס"ד 'אִם אֵין קֶמַח, אֵין תּוֹרָה' (משנה אבות ג, יז) אך יש לומד תורה בשביל שהחזיקו בידו אחרים שנתנו לו פרס להתפרנס בו, ויש לומד תורה מחמת שהתפרנס מיגיע כפיו כמו שנאמר (תהלים קכח, ב) 'יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל' מלחמה של תורה 'אַשְׁרֶיךָ' יען כי 'טוֹב' התורה שנקראת טוב תתייחס 'לָךְ' וזהו שנאמר **וְתַלְמוּדוֹ** היה תלוי **בְּיָדוֹ** ביגיע כפיו ולא על ידי פרנסה של אחרים.

**או יובן** על פי מה שאמר התנא (משנה אבות ו, ד) 'כַּךְ הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, פַּת בַּמֶּלַח תֹּאכַל וּמַיִם בַּמְּשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל וְאִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ' ופירש מהר"ם שיף ז"ל אם אתה בבחירתך שיש לך ממון ותוכל לאכול מעדני

עולם, ועם כל זה אתה עושה כן אז אַשְׁרֶיךָ וכו'. וזהו שאמרו **וְתַלְמוּדוֹ** פירוש מנהגו ומדתו שהיה מתנהג בעבודת שמים היתה מסורה **בְּיָדוֹ** שלא לחצתו העניות אלא הוא היה ממאס תאות עולם הזה ומטה שכמו לסבול עול תורה, כמו שאמרו על חזקיה המלך ע"ה שהיה מלך ואוכל ירק בכל יום ועוסק בתורה (סנהדרין צד:).

**ועוד** נראה לי בס"ד דידוע בעסק התורה מתמתקים ה' גבורות הרמוזים ביד שמאל, בחמשה חסדים הרמוזים ביד ימין בחמש אצבעות, ובזה פרשתי בס"ד מה שנאמר (דברים לג, ז) 'יָדָיו רָב לוֹ' במלחמתה של תורה, וכן דרשו בקינת דוד המלך ע"ה על אבנר (שמואל ב' ג, לד) 'יָדֶיךָ לֹא אֲסֻרוֹת' והיינו לֹא אֲסֻרוֹת בתורה, וצריך להבין מה ענין עסק התורה בידים? אך לפי האמור הוא נכון, בעסק התורה ממתקים ה' גבורות הרמוזים ביד שמאל בחמשה חסדים הרמוזים ביד ימין, ולכן התורה היא חמשה ספרים כי בה מתמתקים חמשה בחמשה, ולזה אמר כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה 'לִשְׁמָהּ' לשם ה' רוצה לומר למתק ה' גבורות בחמשה חסדים, וזהו שנאמר **וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ**, רוצה לומר תַלְמוּדוֹ עשה פועל במיתוק הרמוז בְּיָדוֹ שהם חמש וחמש.

**ובני ידידי** כה"ר יעקב נר"ו פירש על פי מה שאמרו חז"ל (שבת סג.) בפסוק (משלי ג, טז) 'אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בְּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד' למיימינים בה אֹרֶךְ יָמִים איכא וכל שכן עֹשֶׁר וְכָבוֹד, למשמילים עושר וכבוד איכא, אֹרֶךְ יָמִים ליכא, נמצא הלומד תורה לשמה זוכה לשכר הרמוז בשתי ידים, וזהו שנאמר **וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ** ב' ידו, רוצה לומר שלמד לשמה שזכה בו בשתי ידות, עד כאן דבריו נר"ו.

## דף נ:

**אַרְבַּע פְּרוּטוֹת אֵין בָּהֶם סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם**. מה דקרי להו פְּרוּטוֹת ולא אמר דנרים, נראה לי בס"ד כי פרוטה הוא לשון קריעה כמו שאמרו בגמרא דקמא דף קי"ז, חזא דפריטה שפוותיה, ופירש רש"י ז"ל נקרעה שפתו על ידי מכה עיין שם, ולכן קראן פְּרוּטוֹת, רוצה לומר אלו נקרעין והולכין כי קריעה היא ענין איבוד והשחתה שיתאבדו אלו מיד בעליהן שלא ימצאו בם סִימָן בְּרָכָה.

**וְכָל הָעוֹסְקִים בִּמְלֶאכֶת שָׁמַיִם, לְאַתּוּיֵי מוֹכְרֵי תְּכֵלֶת, אֵינָם רוֹאִים סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם**. נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רז"ל (מנחות מג:) תכלת דומה לים, וים דומה לרקיע ולכך קרי למוכרי תכלת עוסקים במלאכת שמים. והא דלא ערבנהו עם מוכרי תפילין ומזוזות וספרים? נראה משום דמוכרי תכלת אינם מצויים בזמן הזה והנך מצויין תמיד, לכן נקיט להו בפני עצמו.

מיהו מוכרי תכלת לא קאי אלא על אותם שקונים התכלת משבט זבולון ומוכרים אותו בשאר שבטי ישראל, אבל שבט זבולון עצמם שהם בעלי התכלת, שהוא המצוי בחלקם ודאי רואין בו 'סִימָן בְּרָכָה' כר ברכת השבט בו, וגם בתכלת עצמו ברכו השי"ת שאמר לו כולן צריכין לך על ידי חלזון, ואמר זבולון רבונו של עולם שמא יגזלו ממני ומי מודיעני, ואמר לו סימן זה יהיה לך כל הנוטל ממך בלא דמים אינו מועיל בפקרמטייא שלו וכנזכר בגמרא דמגילה (מגילה ו.) עיין שם.

והנה רש"י ז"ל פירש 'במוכרי תכלת אם יתעשרו לא יהיו עוסקין' וקשא מי ישבע מן העושר? ונראה משום דאית ביה טרחא גדולה בצידתן, דאפשר שיטרח האדם כל היום ולא יעלה בידו כלום, לכך היו קצים בטורח ולא מתעסקים בזה, ולפי דברי הגמרא דמגילה שהבאתי, אפשר לכך אין רואין סימן ברכה משום דאפשר אלו שקנו התכלת לא נתנו הדמים לשבט זבולון וכבר גזר השי"ת שכל הנוטל בלא דמים לא יצליח בפרקמטייא שלו, ולכן העוסקים בזה אין מצליחים.

## דף נד.

**עֲשָׂרָה דְּבָרִים נִבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת**. יש להבין אמאי נקיט להו שלא כסדרן כזמנן שנתנו בארץ, כי קֶשֶׁת ניתן קודם הכל והוה ליה למימר בראשנה, ואחר כך יזכיר מה שניתן תחלה בארץ הלזו?

ונראה לי בס"ד נקיט תחלה **הַבְּאֵר** כי הוא היה הנאה לכל ישראל שהשקם מים במדבר, ובעת שנכנסו גם הבאר נכנס עמהם ועד עתה הוא בימה של טבריה ואין מי שיכירו, אך רבינו האר"י ז"ל היה מכירו והשקה את מהרח"ו ז"ל ממנו כדי שיהיה לו כח הזכירה. ואחריו נקיט **לֶחֶם** שהוא חיות הגוף אך אינו דומה לחיות המים, כי האדם יוכל לסבול הרעבון יותר מן הצמא, ועוד רווי מן הצמא לא יהיה אלא במים, אבל אכילה מזינה את האדם בכל מיני דגן ופירות וחלב. ואחר כך זכר קֶשֶׁת, דאיהו גופיה לית ביה הנאה, כי אם ניתן לסימן ולאות על העדר רע שלא יבא מבול לעולם. ואחרי זה נקיט **הַמִּכְתָּב** שהוא דבר שניתן בשביל שמירת הדברים שלא ישתכתו, ואין שכחת הדברים רע גמור וגם אינו ודאי כמו ירידת המבול שהוא רע גמור שמשחית העולם כולו. ואחרי זה נקיט **הַלּוּחוֹת** שהיו במקום כסף קדושין לישראל, וכסף הקדושין אין בו צורך אלא בשעתו, והיינו ברגע שינתן מן האיש ליד האשה, מה שאין כן כל הנך הנזכרים היה בהם צורך זמן מרובה.

ואחר כך זכר **קְבָרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה** רבינו ע"ה שהוא צורך יחיד ולא עוד אלא שמציאותו בדרך

העלם היתה קשה לישראל דודאי ניחא להו שיהיה כשאר קברים דעלמא שיהיו ניכרים להם, והיה צריך שיזכיר המערה קודם הקבר, ושינה להזכיר **הַמְּעָרָה** אחר קבורתו, כדי להעיר אותנו לדרוש דרשה זו ולומר כמו שעמידתו במערה חי, כן עמידתו בקבר חי, וכמו שאמרו בגמרא (סוטה יג:) לא מת משה רבינו ע"ה, מה כאן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש. ואחר כך נקיט דבר הנעשה לְאָתוֹן בעל חי, ואחר כך נקיט דבר הנעשה **לָאָרֶץ** שהיא חלק הדומם, כי בעלי חיים קדם במעלה לדומם. ועוד פְּתִיחַת פִּי הָאָתוֹן היתה לטובה, ופְּתִיחַת פִּי הָאָרֶץ היא פורענות, ואקדומי פורענותא לא מקדמינן.

**קָתָנֵי מִיהָא, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: אַף הָאוֹר**. הקשה הרי"ף ז"ל דילמא מאן דאמר אור במוצאי שבת נברא סבירא ליה כתנא קמא דלא חשיב אור בכל דברים שנבראו בערב שבת, ורק רבי נחמיה הוא דאמר אף האור?

ונראה לי בס"ד דסבר תלמודא כל היכא דאפשר למעט בפלוגתא ממעטינן, ולכן סבירא ליה דתנא קמא ורבי נחמיה לא פליגי באור, דלתרווייהו נברא בערב שבת, ורק תנא קמא סבירא ליה לא אברי בין השמשות בהדי אותם דברים, ורבי נחמיה סבירא ליה אברי בין השמשות בהנך עשרה דברים, דלא ניחא ליה לפרש תנא קמא סבירא ליה שנברא במה שאמר ורבי נחמיה סבירא ליה שנברא בערב שבת שהוא יום אחר, דהוה ליה פלוגתא רחוקה מאד.

**וְלָקַח שְׁתֵּי אֲבָנִים, וּטְחָנָן זוֹ בְּזוֹ, וְיָצָא מֵהֶן אוֹר**. נראה לי בס"ד הטעם שרצה השי"ת שיהיה גילוי מציאות זה בעולם שיצא אור מטחינת שני אבנים זה בזה על ידי אדם הראשון שנתן לו בינה לעשות מציאות זו בעולם, והוא כי ידוע שגופים של בני אדם נקראים בשם אֲבָנִים וגם התשמיש של איש ואשה בדבקות גופא בגופא נמשל באיוב לטחינה שטוחנין האבנים זה בזה דכתיב (איוב לא, י) 'תִּטְחַן לְאַחֵר אִשְׁתִּי', ולכן מציאות דבר זה שיוציא אור על ידי טחינת שני אבנים זה בזה נעשה על ידי אדם הראשון לרמוז לו שתשמיש גופא בגופא אף על פי שהאשה מעוברת או זקנה שאין ראוי להיות מזה ילד ממש בעין אינו הולך לאיבוד אלא נולד מזה נשמות וכמו שנאמר רבינו האר"י ז"ל בשער מעשי המצות.

והגאון חיד"א ז"ל במדבר קדמות (מע' הזיי"ן אות ד') הביא בשם זוהר הקדוש כתב יד שהעתיקו מהר"ם גלאנטי הזקן ז"ל, שעושה הקב"ה גופים לנשמות אלו ובאים אצל אביהם שמוליד אותם, ועל זה אומר האב המוליד אותם (ישעיה מט, כא) 'מִי יָלַד לִי אֵת אֵלֶּה וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גֹּלָה וְסוּרָה וְאֵלֶּה מִי גִדֵּל' כי הם יהיו מכירים את אביהם ויבאו אצלו לעתיד, ויש מדור אחד שבו גדלים טיפות אלו שהזריע האדם באשה עקרה

או מעוברת או מנקת או זקנה עיין שם.

ולכן מציאות זו שיצא אור משתי אבנים שטחנן זה בזה לרמוז לו שכל תשמיש של דבוק גופא בגופא אינו הולך לאבוד אלא יצא משניהם אור היא הנשמה שנבראת מזה הזווג ונעשית בריה שלמה. ומה שהביא **שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת וְהִרְכִּיב זוֹ עַל זוֹ וְיָצָא מֵהֶן פֶּרֶד** שאינו מוליד רמז לו בזה אפילו אם יוליד אדם בן עקר כמו פֶּרֶד יצא ידי חובתו במצות פריה ורביה.

ואומרו **נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּינָה בָּאָדָם הָרִאשׁוֹן מֵעֵין דֶּגְמָא שֶׁל מַעְלָה**, צריך להבין מה ענין זה הדוגמה דנקיט כאן? ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים שער הכללים פרק ה' סוד הבטישה מזל העליון במזל התחתון ומכח בטישה זו יוצאים משם חמשה חסדים וחמשה גבורות וכו' עיין שם, וזהו שאמרו נָתַן בִּינָה בָּאָדָם הָרִאשׁוֹן לעשות פועל מֵעֵין דֶּגְמָא שֶׁל מַעְלָה דהיינו כמו הבטישה שנעשית למעלה ממזל העליון במזל התחתון אשר על ידי כך יוצאין אורות חמשה וה' גבורות.

**דּוֹרְשֵׁי חֲמוּרוֹת אָמְרוּ: עֲנָה, פָּסוּל הָיָה, לְפִיכָךְ הֵבִיא פְּסוּלִין לָעוֹלָם.** הדבר יפלא לפי זה איך יתיישבו דברי רבי יוסי דסבירא ליה הַפֶּרֶד אדם הראשון עשאו, שהרכיב ב' בהמות זה בזה ויצא מהם הַפֶּרֶד, דאדם הראשון כשר היה ואיך הביא פסולין לעולם?

ונראה לי בס"ד דאדם הראשון לא הרכיב ב' מינין אלא הרכיב ב' בהמות של מין אחד ועם כל זה יצא מהם ולד עקר שאינו מוליד, וכיון דהוא עקר ואינו מוליד קרי ליה פֶּרֶד, שדימה בזה לפרד את האדם הנזקק לאשתו ומוליד עקר, וכן קרו אנשי לאדם עקר בשם 'פֶּרֶד' וכמו שאמרו במדרש (ראה גם בבא בתרא צא.) שאמר בועז על מנוח פרדה דלא ילדה, ולא רצה השי"ת שיברא עם הבהמות בהמה עקרה דלא ילדה שתהיה כדמיון הפרד, כי השי"ת לא יברא בריה חסירה חסרון גדול כזה של עקרות שאין לה כח המוליד וכח המזריע, והניח זה לאדם הראשון לעשותו, שהרכיב ב' בהמות של מין אחד ויצא מהם בהמה עקרה שדומה לפרד, וגם זה היה בגזרתו יתברך שגזר על טיפת אותם ב' בהמות, להוליד ולד עקר.

**ועוד** נראה לי בס"ד לעולם אדם הראשון הרכיב ב' בהמות של שני מינין שהם כלאים זה עם זה, אמנם אין נוהג בהם איסור כלאים ולא שייך בהו דין כלאים בהרבעתן, יען כי כל הבהמות של ששת ימי בראשית לא נולדו מן אב ואם אלא יצאו מן הארץ, דכתיב (בראשית א, כד) 'תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה', נמצא אם דכולהו היא הארץ וכולם נבראו מן אם אחת, ולכן אף על פי שבצורתן ותכונתן הם כמה מינים אין בהם דין כלאים דאזלינן בתר האם ומן אם אחת נולדו, דהא קיימא לן בבכורות (משנה בכורות א, ב) בהמה טהורה

שילדה כמין בהמה טמאה מותר באכילה, דכל היוצא מן הטהור טהור, (ועיין ביורה דעה סי' רצ"ז בדין כלאים בהרבעת בהמה, ועיין מנחת חנוך מצוה רמ"ד עיין שם).

ואמרתי, סוסייא שילדה מן הסוס ולד כמין חמור, הרי זה חשוב סוס גמור, אף על פי שהוא צורת חמור, ומותר להרביעו על סוסייא, ורק משום מראית העין שנראה חמור אסור להרביעו לכתחלה, וגבי אדם הראשון שהיה יחידי בעולם ליכא איסור מראית העין, ואפילו לכתחילה מותר להרביע, וכל שכן על פי האי טעמא דכולהו אם חד להו, ומן אם אחת יצאו דסדנא דארעא חד הוא, אמנם ענה שהרביע חמור על סוסייא, וכיוצא, עבד איסורא דכלאים, והביא פסול לעולם.

**מְלַמֵּד, שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל אִמּוֹ וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה עָנָה**. מקשים מנא ליה לתלמודא למתלי הנבלה בצבעון לומר שבא על אמו ליתלי בשעיר ולומר שעיר בא על כלתו אשתו של צבעון והולידה את ענה, ונמצא ענה הוא אחיו של צבעון מכח שעיר אביו, וגם נחשב בנו של צבעון מפני שהוא בן אשתו, דהא עתה לפי דברי תלמודא דאמר צבעון בא על אמו תיקשי איך קאמר על ענה שהוא בנו של שעיר, אלא בעל כרחו לומר דבן אשתו תשוב בנו, והוא הדין בזה דחשיב לענה בנו של צבעון, מחמת שהוא בן אשתו?

ומתרצים בשם הרב רצוף אהבה ז"ל דלעולם בן אשתו לא חשיד בנו, והא דחשיב לענה עם בני שעיר, לאו משום שהוא בן אשתו אלא משום דהוא בן בנו, דבני בנים הרי הם כבנים עד כאן דבריו.

ועוד מתרצים בשם הרב ישרש יעקב ז"ל, הא דאמר צבעון בא על אמו וילדה לו את ענה, דנמצא הוא אביו ממש הוא מכח דיוק הכתוב, דקאמר הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר ברעותו החמורים לצבעון אביו, וקשא הוה ליה למימר ברעותו החמורים לצבעון, ולמה פירש אביו, או יאמר ברעותו החמורים לאביו? על כן שמע מינה דבא יתורא דקרא ללמד שצבעון היה אביו ממש, ואם הוא בן אשתו אינו אביו ממש! עד כאן דבריו.

ברם, הא קשיא לי, לימא שעיר בא על בת בנו צבעון והולידה לו את ענה, דנמצא ענה אחיו של צבעון מכח שעיר אביו וחשיב ליה כבנו, משום דבתו ילדה אותו, דבני בנים הרי הם כבנים?

ונראה לי דסבירא ליה לתלמודא דזה הכלל לא נאמר אלא בבני בנים הזכרים, אבל לא בבני בנות שהם נקבות, כי האב עם זרע של בנו יש לו קשר להתייחס אליו בין אם בנו הוליד זכר בין אם בנו הוליד נקבה כולם נקראים בניו, אבל מה שתוליד הבת אין

זרעה מתייחס לאביה, וסברה גדולה היא זו, ועל כן ענה בן בתו של צבעון לא נחשב בנו של צבעון.

## דף נד:

**שִׂבְעָה דְּבָרִים מְכֻסִּין מִבְּנֵי אָדָם**... **וְיוֹם הַנָּחָמָה**. עיין רש"י ז"ל, ועוד נראה לי בס"ד, **יוֹם הַנָּחָמָה** של ירושלים שהוא זמן הבטחת הכתוב (ישעיה מ, א) 'נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם דַּבְּרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ וכו' וכן הוא אומר (ישעיה סו, יג) 'וּבִירוּשָׁלַם תְּנֻחָמוּ' ואין זה הידיעה של מלכות בית דין מתי תחזור למקומה כי זו בזמן בפני עצמו, וזמן בנין ירושלים בפני עצמו, ובתפלת י"ח גם כן חלוקים בשתי ברכות א' תשכון וכו' וא' את צמח דוד וכו'.

ואומרו **עֹמֶק הַדִּין** נראה לי בס"ד אם עושים מן השמים יסורין שנראין שהם דין, אי אפשר לאדם לצייר העומק שלהם לידע בשכלו אם הם דין ופרענות, או אם הם סיבה לטובה גדולה, וכמו ענין מכירת יוסף המלך ע"ה שנמכר למצרים אשר המזל מחייב אותו זמן עבד לא ירים ראש ואיך אפשר לאדם להבין ולצייר בדעתו שזו היא בשביל טובה גדולה, וכמו שנאמר (בראשית נ, כ) 'וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹקִים חָשְׁבָה לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֹׂה כַּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲיֹת עַם רָב'.

ומה שאמר **אֵין אָדָם יוֹדֵעַ בַּמֶּה מִשְׁתַּכֵּר** היינו כדי שכל מיני עסקים וכל מיני מסחר וכל מיני מלאכה ימצא להם בני אדם לעסוק בהם ולא יתעסקו הכל בדבר אחד או שתים או שלש, דנמצא כמה מיני עסקים בטלים לגמרי, וממילא הנאה של שכר לא יהיה להעוסקים כיון דהכל עוסקים בארבע וחמש עסקים, נמצא בטל ואבד שכרן מן הכל.

ומה שאמר **וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה בְּלִבּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ** גם זה נעשה לתיקון העולם, דאם כן אין המוכר יוכל למכור ואין הלוקח יוכל לקנות וכאלה רבות.

**ובני ידידי** כה"ר יעקב נר"ו פירש עֹמֶק הַדִּין שנעלם מהם אם היסורין הבאין על האדם הם בעבור מעשים של זה הגוף עצמו, או אם בשביל גלגול שעבר כמו שהיה באיוב, או אם בשביל להגין על הדור. ועוד פירש עֹמֶק הַדִּין של הגלות האחרון, עד כאן דבריו נר"ו.

**וְיֵשׁ אוֹמְרִים**: **אַף עַל הַמַּטְבֵּעַ שֶׁיֵּצֵא**. נראה הכונה כל מלך עושה במדינות מלכותו מטבעות, אך דרכן להניח בהם סיגים, דהיינו מטבע כסף שהולך בערך עשרים גרוש אם תשברנו לא יהיה בו כסף ששוה עשרה גרוש, והעולם יודעים זאת ועם כל זה הם מקבלים את המטבע בערך עשרים גרוש בשביל שהוא מטבע של המלך. **ועוד** יש לפרש

זאת על המטבע של ניירות שנותן המלך חתיכת נייר במקום דנרי זהב, ומאת ה' הוא שבני אדם מקבלים אותם.

## דף נו.

**שִׁשָּׁה דְּבָרִים עָשָׂה חִזְקִיָּה הַמֶּלֶךְ**. נראה לי בס"ד עיקר שמו חזקיה ונקרא חִזְקִיָּהוּ בתוספת וא"ו לרמוז על ששה דברים אלו שהם מספר וא"ו, אך כיון ד'עַל שִׁלְשָׁה הוֹדוּ לוֹ וְעַל שִׁלְשָׁה לֹא הוֹדוּ לוֹ' לכן זה הוא"ו פעמים מתגלה פעמים מתעלם שנקרא בשם חִזְקִיָּה. **גֵּרַר עֲצָמוֹת אָבִיו בְּמִטָּה שֶׁל חֲבָלִים**. נראה לי בס"ד רמז על חבלות שעשה בנפשו הם הביאוהו לידי בזיון זה כי חבלים לשון חבלה.

ועוד נראה לי בס"ד שרמז בזה שהוא ניצול מן הנמנים בפרק חלק (סנהדרין קד.), מפני שהיה עומד בין שני צדיקים אביו יותם ובנו חזקיהו, וכמו שאמרו בגמרא דסנהדרין וידוע החבל הוא שלשה חוטין שזורין זה בזה, רמז לדבר 'יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ' (דברים לב, ט) כי הוא היה שלישי שזור עם אברהם ויצחק וכן כאן אחז הוא חוט אחד שזור עם שני חוטין יותם וחזקיהו שבזה נעשה חבל שלם, ולכן הוא מוצל מן המנין.

והא דנקיט **עַצְמוֹתָיו** אף על גב דהיה כל בשרו קיים, כי גררו תכף כשנפטר, היינו דאמרו רז"ל (נידה לא.) עצמות הבן הם מן האב ובא המאמר לרמוז בעצמות רבותיה, דחזקיהו המלך ע"ה אף על גב דעצמות דידיה הם חלק מאביו, לא חש לכבודו וגררו על מטה של חבלים! ונראה דדרש (תהלים קיט, קכו) 'עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ' כי נעשה בזה תיקון העולם, שחזרו כמה וכמה רשעים בתשובה.

**כְּתֹת נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת**. הענין הוא שהיו טועין אחריו איזה בני אדם לחשבו כאלוה לעובדו, מפני שרואין כל הנושכו נחש רואהו ומתרפא, ואף על גב דמשה רבינו ע"ה עשאו לא חש כאשר חשו הראשונים דקמיה מיניה ונראה לכן אמר לו הקב"ה למשה רבינו ע"ה (במדבר כא, ח) עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף, 'לְךָ' דוקא ולא לדורות אחרים כי יטעו בו, וכאשר הוה הכי. ומה שאמר **שֶׁגָּנַז סֵפֶר רְפוּאוֹת** פרשתי בסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע במסכת ברכות (דף י: רבי לֵוִי אָמַר שֶׁגָּנַז סֵפֶר רְפוּאוֹת), שהוא ספר שחיבר שלמה המלך בחכמת העשבים המועילים לרפואה, ועושה לעשבים ציורים בספר ההוא כדי שידעום וכותב זה מועיל לחולי זה וזה לחולי זה, והיו בני אדם מתעסקים בהם ומסירים בטחונם מהשי"ת.

## דף נז.

**אַמְרֵי: מַלְכָּא וּמַלְכְּתָא הֲווּ יָתְבֵי. מַלְכָּא אָמַר: גַּדְיָא יָאֵי, מַלְכְּתָא אָמְרָה: אִמְּרָא יָאֵי.** יש להקשות למה הוצרך תלמודא להקדים דברים אלו ולומר 'מַלְכָּא וּמַלְכְּתָא הֲווּ יָתְבֵי'? ונראה לי בס"ד דבא ללמדנו, שלא נאמר דבר זה נעשה במקרה על ידי סיבה שהיו המלך והמלכה אוכלים על השלחן, שהביאו לפניהם בשר גדי ובשר טלה ובעוד הבשר בין שיניהם דברו בו, לכן בא בעל המאמר להודיענו, דהמלך והמלכה היו יושבים כאורחייהו בשתיקה במקום ישיבה, ולאו שעת אכילה היתה ואין העת גורם לדבר בעניני אכילה ולא הוי עידנא לדברים אלו, ועם כל זה דברו בדברים אלו כי מן השמים היה זה כדי שיקבל יִשָּׂשכָר אִישׁ כְּפִי בַּרְקַאי ענשו ודבר זה מוכח דנתגלול מן השמים כיון דהוו יתבי בשתיקה באין אומר ואין דברים, אלא יתבי במקום ישיבה ויצאו דברים אלו מבינותם.

## דף ס:

**רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר: אוֹ כֻּלּוֹ לַה' אוֹ כֻּלּוֹ לָכֶם.** נראה לי בס"ד 'יוֹם טוֹב' [73] עולה מספר ע"ג, והתורה נקראת חכמה כמו שנאמר (קהלת ז, יט) 'הַחָכְמָה תְּעֹז לֶחָכָם' וְ'חָכְמָה' [73] מספר ע"ג, גם אותיות בְּהָאֲכִילָה [73] עולה מספר ע"ג, ולזה אמר רבי אליעזר על יוֹם טוֹב שמספרו ע"ג **אוֹ כֻּלּוֹ לַה'** לעסוק בתורה שנקראת חכמה שהיא מספר ע"ג כמנין יום טוב, **אוֹ כֻּלּוֹ לָכֶם** שיעבור כל היום בְּהָאֲכִילָה שמספרה ע"ג כמנין 'יוֹם טוֹב' אבל רבי יהושע סבר **חֶלְקֵהוּ חֲצִיוֹ לַה' וְחֲצִיוֹ לָכֶם** מספר 'יוֹם טוֹב' שהוא ע"ג תחלקהו לשנים, ויהיה החצי מספר ל"ז כמנין 'דגל' [73÷2=36.5, ודגל עולה 37] דהתורה נקראת דגל, כמו שאמרו חז"ל על פסוק 'הֱבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה', וחצי השני יהיה מספר ל"ו כמנין 'חי חי' [36=18+18] שהוא חי באכילה חי בשתיה.

## דף סב:

**וּמַה בְּרוּרְיָה דְּבִיתְהוּ דְּרַבִּי מֵאִיר, בְּרַתֵּיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן.** פירוש **וּמַה בְּרוּרְיָה** הידועה בעלת המעלה שמעלתה נרמזה בשמה דנקראת בְּרוּרְיָה שהוא 'ברור י"ה' שהם סוד חו"ב [חכמה ובינה], וגם עוד הוות **דְּבִיתְהוּ דְּרַבִּי מֵאִיר**, אשתו של חבר גדול בעל הנס, דודאי זכות בעלה יגין שתצליח בלימוד, דהא רבינו הקדוש אמר (עירובין יג:) הא דחכימנא משום דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה, ואלו חזיתיה מקמי' הוה חכימנא טובא! וגם עוד היתה **בְּרַתֵּיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן** שזכותו גדול שמסר עצמו לשריפה בשביל

התורה, דודאי זכות אביה גדול היה שיגין עליה להצליח בלימוד שלה, ועוד דבאמת היא מוחזקת לחכמנית ורבנית גדולה ועצומה **דַּהֲוַות גָּמְרָה תְּלַת מְאָה שְׁמַעְתְּתָא בְּיוֹמָא דְּסִתְוָא מִתְּלַת מְאָה רַבְּוָתָא**, דודאי דבר זה הוא פלא גדול, דאם התלמיד יתמיד אצל רב אחד אז הרב יודע מזג התלמיד והתלמיד יודע מזג הרב אפשר שיקלוט התלמיד וישיגו, מה שאין כן בְּרוּרְיָה דהיתה לומדת משלש מאות חכמים ביום, דנמצא לגבי כל חד וחד הוי התחלת לימוד, וקשה לקלוט והיא הוות גמרא שפיר מכולהו, ועם כל זה 'סֵפֶר יוֹחֲסִין' לא מצייא למגמריה בתלת שני!

**הוֹאִיל וְצוּרְבָא מֵרַבָּנַן אַתְּ, תָּא וְאֵימָא לָךְ וְכוּ**'. קשה וכי לא ידע שהוא צורבא מרבנן מאחר שבא ללמוד 'סֵפֶר יוֹחֲסִין'? ועוד כבר נתרצה ללמדו, ואיך ילמדו אם אינו צורבא מרבנן? ונראה לי בס"ד על פי מה שכתבנו בסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע דמה ששאלו מה בין לשמו ושלא לשמו, בחכמה גדולה דבר עמו, שבזה הקשה לו על דבריו שאמר לו כל שכן דאת מן לוד ומותבך בנהרדעה, דהרגיש רבי יוחנן שידע הטעם של הפרש שיש בין זה לזה, משום דזה פסולו בגופו, ולכך בא להקשות על דבריו בזה, ועל כן אמר לו עתה שידעתי דצורבא מרבנן את שתוכל לדבר דברים נכוחים ברמז, תָּא וְאֵימָא לָךְ טעמים חדשים על השאלה, מלבד הטעם שידעת שנתכוונת להעיר על דברי בו, והוא הא' טעם זה שאתה יודע שזה פסולו בגופו וזה אין פסולו בגופו, ועוד זה אפשר לברר איסורו וזה אי אפשר לברר איסורו, ועוד זה ישנו בארבעה עבודות וזה אינו בארבעה עבודות, ועוד זה ישנו בציבור כביחיד וזה אינו בציבור כביחיד, הרי לך ארבעה טעמים בדבר זה.

**בֵּין 'אָצֵל' לְ'אָצֵל' טְעִינוּ אַרְבַּע מְאָה גַּמְלֵי דְּדְרָשָׁה**. פירשתי בסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע רוצה לומר ת' לוחות, כי 'גמלא' בלשון התלמוד 'לוח' עיין שם, וזה מוכרח. והנה רש"י ז"ל פירש שבדברי הימים (דברי הימים א' ט, מד) כתיב 'וּלְאָצֵל שִׁשָּׁה בָנִים וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם עַזְרִיקָם בֹּכְרוּ וְיִשְׁמָעֵאל וּשְׁעַרְיָה וְעֹבַדְיָה וְחָנָן אֵלֶּה בְּנֵי אָצֵל' ובסוף סימן ט' (דברי הימים א' ח, לח) מסיים 'כָּל אֵלֶּה בְּנֵי אָצֵל', ולדברי רש"י דקאי על התחלת הפסוק, 'וּלְאָצֵל שִׁשָּׁה בָנִים' הוה ליה למימר 'בין ולאצל לאצל' ולפי דבריו צריך להדחק ולומר דתלמודא נקיט מסיפא לרישא, רוצה לומר בין אָצֵל בסוף סימן ט' בין לְ'אָצֵל' שבסימן ח'?

ונראה לי בס"ד הא דנקיט תלמודא הגבולין של **אַרְבַּע מְאָה גַּמְלֵי דְּדְרָשָׁה**, תיבות אצל מכאן ואצל מכאן, לרמוז לפי דרכו ענין אחד עמוק, והוא מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בדרוש ז' של סוכות בסוד (שיר השירים ד, ו) 'וְנָסוּ הַצְּלָלִים', שהם שני צללים, צל אחד נמשך ונעשה מכח הארת שם אהי"ה במילוי אלפי"ן, וזה הצל נקרא 'בבואה' וצל הב' נמשך ונעשה מן הארת שם אהי"ה דמילוי ההין, וזה הצל נקרא 'בבואה

דבבואה', ואין האדם מת אלא עד שיסתלק ממנו הצל הזה של בבואה דבבואה עיין שם. וכאן רמז מר זוטרא לפי דרכו, **בֵּין 'אָצֵל' לְ'אָצַל'** פירוש בֵּין א' צֵל הנעשה מהארת אהיה דאלפין לבין א' צֵל הנעשה משם אהי"ה דההי"ן יש שיעור ת' לוחות של דרשה המדברים בסוד ההפרש שיש בין זה לזה!

ומה שאמר 'מִיּוֹם שֶׁנִּגְנַז סֵפֶר יוֹחֲסִין, תְּשַׁשׁ כֹּחָן שֶׁל חֲכָמִים וְכָהֶה מְאוֹר עֵינֵיהֶם' נראה כי אותם מילי דדרשה בנויים על פי הקדמות רבות וגדולות בתורה שבעל פה, ויש בהם הקדמות בחלק הנגלה שבהם יתגלו טעמי תורה והלכות שלה בחלק הפשט, וכנגד זה אמר **תְּשַׁשׁ כֹּחָן שֶׁל חֲכָמִים** שחסרו ידיעת הקדמות אלו שבהם יתבאר להם דברי תורה בכמה מקומות, ויש בהם הקדמות בחלק הסוד וכנגד זה אמר **כָּהֶה מְאוֹר עֵינֵיהֶם**.

## דף סד.

**כַּמָּה דְּעִילֵי, נֵיעוֹל, וְסַמְכִינָן אַנִּיסָא.** בספר מקראי קודש הביא קושי' מן הרכ"ב ז"ל לאביי דסבירא ליה סַמְכִינָן אַנִּיסָא הכא אם כן אמאי עשו כלייא עורב כדי שלא יטנף ההיכל, ואמאי עשו שלחן של שיש לפני הכבש לסדר עליו אברים וחלבים כדי שלא יסריחו אם היה של זהב, כדאיתא בשקלים פרק וא"ו, וכנזכר ברבינו עובדיא ז"ל שם עיין שם?

ונראה לי בס"ד דגבי כלייא עורב ושולחנות אי סמכינן אניסא צריך לסמוך אניסא כל הימים ושנים בכל שעה ושעה וכולי החי לא סמכינן, מה שאין כן הכח אין סומכין על הנס אלא רק שעה אחת ורגע אחד בערב פסח שהוא יום אחד בשנה.

**או יובן** בס"ד גבי קרבן פסח נעשה הדבר בשעת עבודה ולצורך עבודה, ולהכי גדולה מצות העבודה שתגין לעשות הנס, אבל כלייא עורב הוא לצורך הלילה גם כן דליכא עבודה, וגם אין לזה שייכות בעבודה וכן השלחנות מסדרין עליהם הבשר גם בלילה דליכא עבודה, כי זבחים שנזרק דמם ביום מקטירין אמוריהם בלילה עד שיעלה עמוד השחר, וכן איברי העולות מקטירין אותם בלילה עד שיעלה עמוד השחר, וחכמים גזרו עד חצות בשביל הפשיעה, וכמו שנאמר הרמב"ם ז"ל הלכות מעשה הקרבנות פרק ד' ה"ב עיין שם, נמצא אף על גב דאין עבודה במקדש בלילה ישאר על שלחן איברים ואימורים, ולהכי לא סמכו על הנס משום דבלילה ליכא עבודה שתגין.

**ועוד נראה** לי בס"ד ערב פסח שאני, דבו נעשו נסים לישראל וגם אותה שעה אומרים ההלל שמתוקן לאומרו בעבור הנס, ולהכי סמכינן אניסא.

**או יובן** בס"ד הכא אם ינעלו הדבר ניכר דאין סומכין על הנס גם במקום המקדש שבו נעשו עשרה נסים, אבל גבי שלחן שעשאוהו של שיש אינו ניכר, דיש לומר לא רצו

לעשותו של זהב שלא רצו להפסיד ממון, וכן בכליא עורב נמי אינו ניכר דיש לומר לא עשו השפודין בשביל כלייא עורב אלא לנוי עשו אותם.

**ובני ידידי** כה"ר יעקב נר"ו תירץ, דהכא הנס נעשה בשביל כבוד ציבור וזכות רבים עדיף, ולא עוד אלא דנעשה הנס בעת שעוסקים במצוה, ואמרינן גבי מביאי הבכורים דעומדין מפניהם ואין עומדים בפני תלמידי חכמים משום דחביבה מצוה בשעתה, להכי סמכינן אניסא עד כאן דבריו נר"ו.

**וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ פֶּסַח מְעוּכִין**. יש להקשות הוה ליה לקראו 'פסח מבובין' ולמה בחרו בלשון זה של 'מְעוּכִין'?

ונראה לי בס"ד כיון דקדים לזה אותו פסח שעבר וְנִתְמַעֵךְ בּוֹ זָקֵן אֶחָד וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ פֶּסַח מְעוּכִין בכ"ף על שם הפרענות, לכן עתה בפסח זה שלא היה בו פרענות אלא טובה שהיו מרובין ולא נתמעך אחד, בחרו לקראו מעובין שהם כמו אותיות מעוכין, ורק כאן יש כ"ף וכאן יש בי"ת, והיינו **כ"ף כליה בי"ת ברכה**.

## דף סו.

**מֵיָד הוֹשִׁיבוּהוּ בָּרֹאשׁ, וּמִנּוּהוּ נָשִׂיא עֲלֵיהֶם**. הנה כמו שעשו בני בתירה להלל שתכף ומיד בהכרתם חכמתו 'הוֹשִׁיבוּהוּ בָּרֹאשׁ' כן עשה הרב החסיד רבי גדליה חיון ז"ל לרבינו הרש"ש ז"ל בבואו מערי תימן לעיר הקודש ירושלים תוב"ב [תבנה ותכונן במהרה בימינו] שלא הודיע עצמו בתחלת ביאתו שהוא חכם אלא הראה עצמו כאדם פשוט מהמון העם ונעשה שמש בבית אל יכב"ץ, שאותו מקום היה בית מדרשו של הרב החסיד רבי גדליה חיון ז"ל שהוא היה רבן של חסידים באותו זמן, ועל ידי מעשה הכיר בו, ותכף ומיד הושיבו בראש ועשהו רבן של חסידים במדרש בית אל יכב"ץ.

ודע כי ספרו לנו אבותינו על רבינו הרש"ש ז"ל, כשיצא מארץ תימן בא דרך במביי ובצרא לעירינו בגדא"ד עובר אורח, כדי לילך לעיר הקודש ירושלים דרך דמשק, וזה היה בזמן הזקן הנכבד ירא אלהים הר"ר חיים נ"ע [נשמתו עדן] אביו של הרה"ג מור זקיני רבינו משה זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא], וכאשר בא רבינו הרש"ש ז"ל מתעלם שלא הודיע עצמו שהוא חכם אלא בסוג אדם פשוט גר עובר אורח, ונתעכב פה עד שנזדמן שיירה שהולכת לדמשק ובזמן ישיבתו פה העירה היה הולך ביום בישיבה של שיך יצחק גאון ז"ל, ששם מקום המצבה שלו בתוך העיר, והיו לומדים שם זקנים בספר הזהר בכל יום, ולוקחים הספקה מן כולל העיר, והלך וישב ללמוד זוהר הקדוש עמהם עד שנזדמן שיירה הולכת לדמשק, והלך בה, ואומרים כשהיה לומד זוהר שם.

הנה יום אחד היה לומד בזוהר פרשת בלק (דף ריז:) הרי כ"ה דזמינא לברכה לון כה תמלל ברכה דבני וכו', אמר בלעם סב אלין חרשין בידך בגין לאעכבה הכא להאי כ"ה וכו', מה כתיב הִתְיַצֵּב כה עַל עֹלָתֶךָ בהאי ובאלין חרשין תעכב לה, ואנכי אקרה כ"ה, כלומר אעקר לה מאילין מילין וכו', מה כתיב בתריה (במדבר כג, ד) 'וַיִּקַּר אֱלֹקִים אֶל בִּלְעָם' וההוא דבר ארים קלא במילולי דכ"ה ויאמר 'שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר' כ"ה תדבר ודאי וכו' וכו', והיה רבינו לומד הזוהר בהתלהבות ובקול רם, וכשהיה אומר תיבת כ"ה באותם הדברים היה מוציא תיבת כה מפיו בחוזק ותוקף לבו בכח גדול, ויאמרו לו הזקנים היושבים שם מדוע אתה צועק בתיבת כה בתוקף וקול גדול וקורא אותה בכח חזק מאד, ויאמר להם בלשון ערבי של תימן בזה הלשון, האד"י אל כ"ה מאכ"ה בגלב"י, עד כאן שמענו מאבותינו. נמצא צדיק זה קודם שזרח אור בירושלים תוב"ב, בא אל ארצינו ודרכו רגליו על רחובות עירינו, אך לא נודע כבודו לאנשי עירינו כדי שיהיו מניחים אותו עטרה בראש, ואשרי עין ראתהו זיע"א.

**מִי גָּרַם לָכֶם שֶׁאֶעֱלֶה מִבָּבֶל, וְאֶהְיֶה נָשִׂיא עֲלֵיכֶם**. יש להקשות למאי הוצרך 'שֶׁאֶעֱלֶה מִבָּבֶל' סגי לומר מִי גָּרַם לָכֶם שֶׁאֶהְיֶה נָשִׂיא עֲלֵיכֶם?

ונראה לי בס"ד כונתו לומר אל תאמרו דרך מקרה נעשה דבר זה, דהא לא הייתי יושב בארץ ישראל ומזומן אצלכם כדי שתתלו במקרה, אלא באמת ירדתי לבבל שהיא ארץ רחוקה ועליתי משם כדי למלוך עליכם, וגם רמז להם באומרו 'אֶעֱלֶה מִבָּבֶל', כי במלוי אותיות **בָּבֶל** כזה, בי"**ת** בי"**ת** ל**מ**"**ד** יש אותיות **תְּמִידִית**, כלומר שמושה של תורה שהיה אצלי תמידית נעשית גרמא שאמלוך עליכם, ועלייתי באה מכת התמידות הרמוזה בתוך אותיות 'בָּבֶל'.

## דף סו:

**כָּל הַמִּתְיַהֵר, אִם חָכָם הוּא, חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ**. נראה דנרמז זה באותיות חָכְמָה שהוא כֹּחַ מָה, כי הענוה מכונית בשם מה כמו שאמר משה רבינו ע"ה 'וְנַחְנוּ מָה' (שמות טז, ז) ונרמז באותיות חָכְמָה, לומר שהיא תלויה בכח מה, **דאם יש ענוה יש חכמה! ואם אין ענוה אין חכמה!**

**כָּל אָדָם שֶׁכּוֹעֵס, אֲפִלּוּ פּוֹסְקִין לוֹ גְּדֻלָּה מִן הַשָּׁמַיִם, מוֹרִידִין אוֹתוֹ. מְנָא לָן? מֵאֲלִיאָב.** הדבר הזה יפלא, וכי היתכן לחשוב דתחלה נתנה המלכות לאליאב, ומחמת שהיה כעסן ניטלה ממנו ונתנה לדוד, והלא בודאי דוד המלך ע"ה זכה במלכות משבט ימי בראשית מצד בחינתו ושרשו?

ונראה לי בס"ד האי 'גְּדֻלָּה' לאו על עצם המלכות קאי, אלא על חשיבות אחרת דשייכה למלכות, והיינו כי אליאב היה לו מראה הידור וגובה קומה עד שכל רואיו יאמרו ראוי זה למלכות, וכאשר אמר שמואל המלך ע"ה כשראהו 'אַךְ נֶגֶד ה' מְשִׁיחוֹ' (שמואל א' טז, ו) שלא אמר זהו המלך שבחר בו השי"ת! אלא אמר ראוי למלכות מצד תוארו והדרו וקומתו, ואפילו אחר שנמשח דוד המלך ע"ה כל הרואה את אליאב נותן לו שבח זה שאומר ראוי והגון זה למלכות, ורק אחר שנתכעס ניטל שבח זה שלו מפיהם של בני אדם, כי מן השמים היתה זאת לבלתי ישבחו אותו בכך לומר ראוי זה למלכות, אבל שמואל מעת שאמר לו השי"ת אַל תַּבֵּט אֶל מַרְאֵהוּ וְאֶל גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ וכו' פסק שבח זה מפומיה.

ולפי זה מה שאמר כאן **אֲפִלּוּ פּוֹסְקִין לוֹ גְּדֻלָּה מוֹרִידִין אוֹתוֹ**, מדבר בכהאי גונא, שעשה אותו הקב"ה בריה נאה שכל הרואהו אומר ראוי זה למלכות ובודאי שבח זה הוא בכלל הגדולה, שיש גדולה לאדם המשבחין אותו בכח, ונמצא כאן אף על פי שבראו הקב"ה בהידור שראוי לשבחו בכך, וכבר התחילו הבריות לשבחו עם כל זה אחר שנתכעס פסק שבח זה מפומייהו, והתחיל משמואל המלך ע"ה שציוה השי"ת אַל תַּבֵּט אֶל מַרְאֵהוּ וכו'.

## דף סח.

**אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כְּשֵׁם שֶׁמָּחַצְתִּי אֲנִי אֶרְפָּא, כָּךְ כְּשֶׁאֲנִי מֵמִית אֲנִי מְחַיֶּה**. הדמיון בזה דהכתוב אומר (ירמיה ל, יז) '**וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ**' הא כיצד? מעשה באדם אחד שהיה דחוק ביותר וחורש בפרתו בשדה, ונפחתה הקרקע תחת רגלי פרתו וירדה בפחת ונשברו רגליה, התחיל לבכות כי עתה במה יחרוש ויתפרנס דְּאֵין לְאֵל יָדוֹ! ובא להוציא רגלי פרתו מן הפחת, וימצא בתוך כלי מלא דנרי זהב, וישמח מאד ויאמר נשברה רגלי פרתי לטובתי! נמצא המכה עצמה נעשית לו רפואה הוי '**וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ**'.

מעשה באחד שראה אניה גדולה מפרשת למדינת הים, רץ לביתו להביא סחורתו לירד בה למדינת הים, וקודם שהגיע לאניה נכנס מסמר ברגלו, ולא היה יכול לזוז ממקומו, ומה דבני ובני פרשה האניה והלכה לה, התחיל לבכות ולצעוק על רוע מזלו כי לא יש אניה אחרת מפרשת למדינת הים עד שנה האחרת, ונשארה סחורתו מוטלת לפניו! ולאחר שלשה ימים נודע שטבעה אותה אניה בים, התחיל לשורר ולשמוח על טוב מזלו, והיה נוטל אותו מסמר שנכנס ברגלו, ומנשקו כי על ידו ניצול הוא וממונו, נמצא מכתו היתה סיבה לרפואתו, הוי '**וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ**'!

יש אדם אוחז סכין חדה בידו לחתוך בה איזה דבר, ונפלה וחתכה בשר זרועו, ויצא

ממנו דם הרבה, והביאו לו רופא לרפאת החבורה, ויתבונן הרופא במראה הדם ויאמר לו תשמח על חבורתך שהיתה לרפואתך, כי הדם הזה שיצא ממך היה דם נפסד ונבאש ומקולקל, ואם היה נשאר בפנים היה יוצא לך מכה גדולה במקום בשר החבורה, ואותה מכה לא אפשר לרפאותה, אך עתה קודם שנעשה הדם מכה יצא והלך לו, נמצא מכתו עצמה היתה רפואתו, לכך נאמר '**וּמַכּוֹתֵיךְ אֶרְפָּאֵךְ**'!

ודוגמה לזה יש במיתה שידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל, שביום המיתה נעשה בירור גדול בניצוצי קדושה על ידי המיתה בסוד 'גְּדוֹלִים צַדִּיקִים בְּמִיתָתָן יוֹתֵר מִבְּחַיֵּיהֶם' (חולין ז:), ויזדמן שאותו היום הגיע זמן ליציאת כמה חלקים של ניצוצי קדושה המגולגלים בדצח"ם [בדומם, צומח, חי, מדבר] לצאת, ואז על ידי אותה מיתה יהיה סיוע לאותם ניצוצי קדושה להתברר ולצאת בסוד מה שאמר רז"ל (בראשית רבה נג, ט) נפקדה שרה נפקדו כמה עקרות עמה, נפקדה רבקה נפקדו כמה עקרות עמה, ויש זכיה לאותו אדם שמת בכל אותם ניצוצי קדושה שנבררו ויצאו מכח מיתתו, ונמצא שקדמה מיתתו באותו היום לטובתו שהרויח בזה זכות גדול בכמה ניצוצי קדושה, ואם היתה מתאחרת ליום שני שלא היה ביום שני זמן ליציאה ועליה של ניצוצי קדושה רבים כאלה ואלו היה זוכה בהם אדם אחר.

ולזה אמר **כְּשֵׁם שֶׁמָּחַצְתִּי אֲנִי אֶרְפָּא** שהמחץ הוא יהיה סיבה לרפואה, **כָּךְ כְּשֶׁאֲנִי מֵמִית אֲנִי מְחַיֶּה** אותו ביום המיתה בכמה ניצוצי קדושה שהגיע זמנם לצאת באותו יום שהוא יזכה בהם ואם לא היה מת באותו היום לא היה זוכה, והוא ממש דוגמת האופנים שכתבנו בענין המכה והחבורה, שתהיה סיבה לטובת האדם והרוחתו.

## דף עה.

"**בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף**", "**תִּשָּׂרֵף**", **לְרַבּוֹת כָּל שְׂרֵפוֹת הַבָּאוֹת מִן הָאֵשׁ**. פירשו בתוספות 'תִּשָּׂרֵף' רבויה הוא דהוה ליה למימר באש תמות עד כאן. ועוד נראה לי בס"ד דהוה ליה למימר 'תִּשָּׂרֵף' בלבד, ולמה אמר 'בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף' (ויקרא כא, ט)? אלא שבא לְרַבּוֹת כָּל שְׂרֵפוֹת הַבָּאוֹת מִן הָאֵשׁ.

ועוד נראה לי בס"ד דהא בגמרא קאמר וְהָא גַּבֵּי פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים דִּכְתִיב בָּהוּ (ויקרא ד, יב) וְשָׂרַף אֹתוֹ עַל עֲצִים בָּאֵשׁ וכו' הָכִי הַשְׁתָּא, הָתָם כְּתִיב 'בָּאֵשׁ' וְהָדָר 'תִּשָּׂרֵף' לְרַבּוֹת כָּל שְׂרֵפוֹת הַבָּאוֹת מֵהֶמֶת הָאֵשׁ, הָכָא כְּתִיב 'וְשָׂרַף אֹתוֹ עַל עֲצִים בָּאֵשׁ' לְבַסּוֹף אֵשׁ, לְמֵימְרָא אֵשׁ אִין מִדֵּי אַחֲרִינָא לָא? עיין שם, וזהו כונת תלמודא כאן שַׁאֲנִי הָתָם דְּאָמַר קְרָא 'בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף' תִּשָּׂרֵף לְרַבּוֹת כָּל שְׂרֵפוֹת הַבָּאוֹת מִן הָאֵשׁ פירוש דאמר קרא 'בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף' ולא

אמר 'תִּשָּׁרֵף בָּאֵשׁ' אלא שבא לרבות בתיבת תִּשָּׁרֵף דקאי על תיבת בָּאֵשׁ על כל שריפות הבאות מחמת האש.

והנה רש"י כתב 'מדלא כתיב בָּאֵשׁ ונשתוק' וקשא אם לא יכתוב 'תִּשָּׁרֵף' אלא רק יכתוב 'בָּאֵשׁ' אין לזה משמעות? ונראה דכונת רש"י ז"ל לומר לא נכתוב 'תִּשָּׁרֵף' אחר 'בָּאֵשׁ', אלא יכתוב 'תִּשָּׁרֵף' קודם 'בָּאֵשׁ' ואחר 'בָּאֵשׁ' לא לכתוב כלום, כדכתב עתה תיבת 'תִּשָּׁרֵף'.

## דף פו:

**לָא אַמְרֵי בְּכוֹסְךְ קָטָן וְיֵינְךְ מָתוֹק וּכְרֵסִי רְחָבָה**. קשא אם היין מתוק כל שכן דהוי גַּרְגְּרָן אם ישתהו בְּחַד זִמְנָא?

ונראה לי בס"ד דסבירא ליה לא נראה גַּרְגְּרָן אלא ביין המשכר, אבל אם היין מתוק דאינו משכר, הרי זה דומה למים דלפעמים ישתה האדם מים הרבה לצמאו ואין זה בכלל גַּרְגְּרָן כיון דצמא ורוצה להרוות צמאונו.

ועוד נראה לי בס"ד הא ד'**יֵינְךְ מָתוֹק**' לאו טעם באפי נפשיה הוא, אלא הוא סיומא ד'**כוֹסְךְ קָטָן**' דאית ביה טעמא דאין זה גַּרְגְּרָן, וכדי שלא יהיה נראה מדבריו שהוא מבזהו בצרות עין, באומרו שהביא כוס קטן, לכך סיים ד'יֵינְךְ מָתוֹק' כלומר שהוכרחת להביא כוס קטן משום ד'יֵינְךְ מָתוֹק', וכל דבר מתוק הרבה אין האדם שותה ממנו הרבה בבת אחת, משום דקץ במתיקות שלו ואמר עוד טעם שני ש'**כְּרֵסִי רְחָבָה**'.

## דף פז.

**אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹשֵׁעַ: בָּנֶיךָ חָטְאוּ**. הנה לגרסא זו דלא גרסי **בָּנֶיךָ חָטְאוּ**, אלא אָמַר לוֹ **חָטְאוּ יִשְׂרָאֵל**, שקראם בשם יִשְׂרָאֵל, כדי ללמדו טענה לזכותם, דאף על פי שחטאו ישראל הם, דאין להם ביטול לעולם, ששם יִשְׂרָאֵל מורה כן שהוא אותיות 'לִי רֹאשׁ' וכל דבר שנאמר בו 'לִי' אין לו בטלה לעולם!

ועוד שם יִשְׂרָאֵל יש לו התחברות עם שם אֱלֹקִים, על דרך התחברות שיש באותיות יְרֵאָה באותיות אַהֲבָה כמו שנאמר בזוהר הקדוש, וכתבתי הקדמה זו בסה"ק אַדֶּרֶת אֵלִיָּהוּ בהפטרת מסעי בפסוק (ירמיה ב, ה) 'מַה מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עָוֶל כִּי רָחֲקוּ מֵעָלָי' עיין שם.

**הָיָה לוֹ לוֹמַר: בָּנֶיךָ הֵם וְכוּ**'. נקיט ד' חלוקות של זכות שהם ארבעה מליצות, **הא**' בָּנֶיךָ הֵם, **הב**' בְּנֵי בְחִירֶיךָ הֵם, **הג**' בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הֵם, **הד**' גַּלְגַּל עֲלֵיהֶם מִדַּת רַחֲמֶיךָ, ואלו הם ד' דברים של טוב וזכות כנגד ארבעה משמעות של טובה שיש בשמו הטוב.

**הא**' הוא שמו הוֹשֵׁעַ לשון ישועה, שהיה לו לעשות להם ישועה מדין בנים, דהוה ליה למימר **בָּנֶיךָ הֵם**.

והב' 'הוֹשֵׁעַ' אותיות 'עושה' שהוא לשון תיקון כמו (בראשית יח, ח) 'וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה' דכתיב (דברים לב ו) 'הֲלוֹא הוּא אָבִיךָ קָנָךָ הוּא עָשָׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ' שיש לך דין בן והוא יתברך אב, וקיימא לן (קדושין לב.) 'אב שמחל על כבודו כבודו מחול' ו'הוּא עָשָׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ' רוצה לומר עשך בנסיון ומבחן שעשה לך בקבלת התורה, ועוד שבזה נתברר כי לבך נכון עמו, ואם תחטא בעבודה זרה וכיוצא אינו אלא לפנים, ולכך וַיְכֹנְנֶךָ בזה שלא יהיה לך כליה, וכן כאן רמוז בשמו הטוב אותיות 'עושה' דהיה לו נטעון ולומר **בְּנֵי בְּחוּנֶיךָ הֵם** שכבר תקנת אותם על ידי הבחנה ונסיון, ובזה כוננת אותם שנתברר לבם נכון עמך, ואם חטאו לא חטאו אלא לפנים, ואין נוהג בהם דין כליה ח"ו.

והג' 'הושע' אותיות 'עשו ה', כי ידוע שהאבות תקנו אות ה' אשר בה הפתח של התשובה ונרמזה אות ה' זו בשמו של אברהם אבינו ע"ה שתחלה שמו 'אברם' ואחר כך נקרא 'אברהם' וגם יצחק ויעקב תיקנו אות ה', והא דנרמזה בשם אברהם בלבד מפני כי הוא היה הראשון שתיקן זה, וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים. ואות ה' שתיקנו האבות בה פתוח פתח התשובה, וכתבתי במקום אחר דזה הטעם שלא תועיל התשובה אלא לישראל דוקא, כי הם בני אברהם יצחק ויעקב, ויש להם זכות באות ה' שבה פתח התשובה, מה שאין כן שאר אומות, ורמוז זה בשם הושע שהוא אותיות עשו ה', כלומר היה לומר **בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הֵם** אשר עשו ותקנו אות ה' שבה פתח של התשובה, ולכן אף על פי שחטאו יש להם תקנה בתשובה ולא יהיה להם כליה ח"ו.

והד' 'הושע' אותיות 'שועה' שהוא לשון תפלה, דהיה לו להתפלל עליהם ולומר **גַּלְגֵּל עֲלֵיהֶם מִדַּת רַחֲמֶיךָ** על ידי תפלה, ונמצא שכל ארבעה חלוקות של זכות הרמוזים בשמו הטוב לא נקיט להו אלא סתם הפתח מארבע רוחות ואמר העבירם באומה אחרת שדן אותם בכליה ח"ו.

**בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הֵם**. קשא כיון דאמר בָּנֶיךָ הֵם שעשאם בנים למקום תו למאי יצטרך לומר שהם בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, הא קים להו בדרבא?

ונראה לי בס"ד על דרך שנים שהביא הסרסור אצל סוחר גדול לקנות סחורה, ואחד מהם לא היה לו קרן בידו לקנות בו והסוחר מכר לו בהקפה לזמן ששה חדשים סחורה בסך שלשה אלפים דנרים, והשני לא רצה לקנות סחורה אלא בסך מאה דנרים שהוא קרן שיש לו בידו, אמר לו הסרסור תקנה בהקפה כהראשון כי הסוחר מוכר לך בהקפה כמוהו, כדי שתרויח הרבה, אך ריוח של סחורה בערך מאה דנרים במה נחשב הוא,

אמר לו הסחורה אפשר שתרויח עשרים למאה ואפשר תפסיד עשרים למאה, ואם אקנה בשלשה אלפים הן אמת אם הרויחה יהיה ריוח רב, אך אם הפסידה עשרים למאה יעלה ההפסד שש מאות דנרים, והוא אין לו קרן אלא מאה, ומנין יביא החמש מאות? ומוכרח שיניחו אותו בבית האסורין! אבל הראשון אף על פי שאין לו קרן משלו לשלם אם הפסיד, הנה אביו עשיר גדול ואם הפסיד ונתנוהו בבית האסורין ישלם אביו עליו ויצא. וכן הענין כאן דהיה לו לטעון טענה אחרת דאף על פי שחטאו בעבודה זרה והפסידו כל התורה כולה, בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הֵם שהם עשירים גדולים במצות ויש להם זכות גדול עד אין חקר, והם בזכותם יצילום מן הכליה ומכל דבר רע.

**גַּלְגֵּל עֲלֵיהֶם מִדַּת רַחֲמֶיךָ**. נראה לי בס"ד דשם הוי"ה ב"ה יש לו י"ב צירופים, שאותיותיו מתגלגלים להתהפך העליון לתחתון ותחתון לעליון והאמצע לעליון והאמצע לתחתון, וכן על זה הדרך, ובכל חודש שולט צירוף אחד וישראל הם י"ב שבטים, וכל שבט אחוז בצירוף אחד, וכן הענין בשם אהי"ה דגם כן יש בו י"ב צירופים ושולטים עדבר זה ולזה אמר גַּלְגֵּל עֲלֵיהֶם מִדַּת רַחֲמֶיךָ, הוא שם הוי"ה שהוא מדת רחמים, וכן הוא בשם אהי"ה גלגל דייקא שיתעוררו י"ב הצירופים להשפיע ולהאיר בהם ולהצילם מן הכליה.

ומה שאמר **הַעֲבִירֵם בְּאַמָּה אַחֶרֶת**, אפשר כונתו על אומת עשו הוא אדום, שהשר שלו נקרא אל אחר, ונחלקים כוחותיו לארבע מאות בסוד (בראשית לג, א) 'וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ', וזהו **אַחֶרֶת** 'אחר ת' רוצה לומר אומה של אחר שנחלקים כוחות מספר ת'.

**שֶׁהַכֹּל גּוֹמְרִים בָּהּ**. פירוש אפילו זקן וחולה שתאותם מועטת, ואפילו אדם שאין לו גבורת אנשים כל כך עם כל זה מרוב יופיה יבא להם חמום תאוה וגומרים בה ביאה גמורה כדרך כל הארץ.

**ובני ידידי** כה"ר יעקב נר"ו פירש יש אדם יתאוה יותר ללובן ואדמימות ואינו משגיח בתכונת הפנים והצורה, ויש יתאוה ויחמוד תכונת הפנים והצורה, ואף על פי שהיא שחורה לאו איכפת לו, ויש יתאוה לאורך הקומה, ויש לשומן ועובי הגוף, וזאת כל המתאוים החלוקים בדעתם יגמרו בה תאותם כי הכל איתנהו בה, עד כאן דבריו נר"ו.

## דף פז:

**דִּבָּה רָעָה בַּת דִּבָּה רָעָה**. נראה בס"ד דידוע שיש זונה שהיא מזנה בשביל אתנן, ועל זו אומרים מליצה טובה שהממון לחץ אותה, שאם לא היה לה הנאת ממון לא היתה מזנה, ואם כן אין זו זונה בעצם, אלא נקראת זונה בדרך השאלה, אבל אם נותנת היא

אתנן לאחרים שיזנו עמה זו זונה בעצם, וכמו שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל ביחזקאל בפסוק (יחזקאל טז, לד) וּבְתִתֵּךְ אֶתְנָן וְאֶתְנַן לֹא נִתַּן לָךְ וַתְּהִי לְהֶפֶךְ לָכֵן זוֹנָה שִׁמְעִי דְּבַר ה' עיין שם.

והנה דִּבָּה של זו נקראת **דִּבָּה רָעָה** שהיא רעה בודאי, שאין לתלותה בסיבה אחרת של ממון וכיוצא, והנה זו **גֹּמֶר בַּת דִּבְלָיִם** היתה **דִּבָּה רָעָה בַּת דִּבָּה רָעָה** שהיא ואמה היו זונות בעצם שהם נותנין אתנן כדי לזנות עמה! ולימד הכתוב הדבר הזה לומר, אל תאמר זו היתה זונה בשביל אתנן שהיתה עניה והיתה מוכרחת לזנות כדי לקבל אתנן, אך עתה שנשאת לעשיר גדול כי הנביא הוא עשיר גדול, ועל כך ודאי בנים אשר תלד בנשואין אלו של הושע המלך ע"ה אינם בני זנונים כי עתה לא תזנה דאין צריכה למעות ליקח אתנן, לכך אמר בַּת דִּבְלָיִם דִּבָּה רָעָה בַּת דִּבָּה רָעָה שהיא נותנת אתנן ומזנה שזו נקראת דִּבָּה רָעָה, ואם כן אדרבה עתה שיש ברשותה ממון יותר תזנה יותר!

**עָמַד וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים וּבִטֵּל הַגְּזֵרוֹת, וְהִתְחִיל וּבֵרְכָן**. נראה לי בס"ד עָמַד בתפלה וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים לשון רבים, שהמשיך רַחֲמִים משני שמות אל במלואם. שהוא סוד ש"ע נהורין שרמוזים בשמו הוֹשֵׁעַ שהוא אותיות ש"ע ו"ה, כלומר ש"ע נהורין הנמשכים לבחינת תו"מ [תפארת ומלכות] שהם סוד ו"ה כנזכר בסוד תקיעת שופר, ועל ידי הארת שני שמות אל אלו סילק תיבת 'לֹא' מן לֹא־רֻחָמָה ותיבת 'לֹא' מן לֹא־עַמִּי ונשאר רק רֻחָמָה וְעַמִּי.

ומה שאמר אֶחָד מֵאַרְבָּעָה קִנְיָנִים שֶׁקָּנִיתִי בְּעוֹלָמִי וכן אומרו יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד, והכי נקיט מניינא בכולהו, פירש **בני ידידי** כה"ר יעקב נר"ו לומר שהם דבר שבמנין דאפילו באלף לא בטיל.

**אוֹי לָהּ לָרְבָנוּת, שֶׁמְּקַבֶּרֶת אֶת בְּעָלֶיהָ**. פירש רש"י 'על ידי שמתנשאים ברבנותם היו מתים' וקשא והא יותם וחזקיהו צדיקים גמורים היו? ונראה לי דאין הכי נמי היה ראוי לחיות כמו ישעיה וכן נמי חזקיה, אך יותם אם היה מאריך ימים כמו ישעיה לא היה מולך אחז, שכבר היה מת בחיי אביו וכן נמי חזקיהו אם יחיה כמו ישעיה לא היה מולך מנשה.

ומה שאמר **כְּדֵי שֶׁיִּתּוֹסְפוּ עֲלֵיהֶם גֵּרִים**, נראה דקאי על נשמות המגולגלים באותם המקומות שגלו בהם דאלו נקראים גרים כיון שהם חוץ למקומן.

## דף פח.

**נִמְצֵאת כָּל הַסְּעֻדָּה כֻּלָּהּ תְּלוּיָה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל**. קשא מאי קא משמע לן בזה 'מֶלֶךְ תָּלוּי בַּמַּלְכָּה, וְהַמַּלְכָּה תְּלוּיָה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל' והלא כל אדם יבין זה מדעתו מסיפור הענין?

ועוד קשא אמאי אמר המלך 'שַׁאֲלוּ אֶת הַמַּלְכָּה' וכי היא רבנית שיודעת הדין? ואם נאמר שהיתה רבנית, ודאי כל כך יודעים אותה ומעיקרא ישאלו ממנה ואמאי שאלו למלך? ואם לא ידעו והלא קודם עובדא דלטאה נזדמן מעשה אחרת ואמר המלך ישאלו מן המלכה! ואם כן ידעו שהמלך סומך עליה, והיה להם לשאול בשנית מעיקרא ממנה?

ונראה לי בס"ד דאמרו רז"ל (בבא מציעא נט.) אין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בעבור אשתו שנאמר (בראשית יב, טז) 'וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ' גם אמרו (תנא דבי אליהו זוטא פרק יט) דְּיַעֲקב וְעֵשָׂו חָלְקוּ הָעוֹלָמוֹת, וְלָקַח עֵשָׂו נָטַל עוֹלָם הַזֶּה, ולכן אין לישראל בעולם הזה זכיה אלא בעבור התורה מדין 'מציל מזוטו של ים' ולכן בתרי עובדי אלין היו מוכרחים לשאול תחלה מן המלך, משום שורת דרך ארץ כי הוא גדול הבית, והמלך היה צריך לומר להם שישאלו מן רבן גמליאל שהוא החכם המורה, אך אמר להם שישאלו מן המלכה כדי שהיא תאמר להם שישאלו מן רבן גמליאל!

והטעם כי כיון דתרי עובדי אלין הם בענין אכילה, וכל מידי דאכילה מתברך האדם בו בעבור אשתו. אמר, המלכה נחשבת גדול הבית בדברים אלו של אכילה, והסעודה תתייחס לה ולא לו, והיא אמרה שאלו לרבן גמליאל, גם היא כוונה לדבר בשורת דרך ארץ, באומרה הן אמת הברכה מצויה בבית בשביל האשה, אך אין אני בעלת הסעודה אלא רבן גמליאל וחביריו שעוסקים בתורה אשר על ידה אנחנו זוכים בטוב עולם הזה מדין מציל מזוטו של ים, הם נקראים בעלי הסעודה ולכן תשאלו לרבן גמליאל שהוא בעל הסעודה, ויורה לכם מה שתעשו ולכן הוצרך תלמודא לפרש הַמֶּלֶךְ תָּלוּי בַּמַּלְכָּה, כלומר המלך מצא לו טעם לתלות הסעודה במלכה, וְהַמַּלְכָּה מצאה טעם לתלות הסעודה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל.

## דף קד.

**אַמַּאי קָרוּ לֵיהּ: "בְּנָן שֶׁל קְדוֹשִׁים"? דְּלָא אִסְתַּכֵּל בְּצוּרְתָּא דְּזוּזָא.** קשא חסידות זו שלו היא, ואמאי תלו הקדושה באבותיו? ועוד יאמרו 'בן של קדוש' ואמאי נקיט קְדוֹשִׁים לשון רבים?

ונראה לי בס"ד דאיתא במדרש תנחומא על פסוק (ויקרא יט, ב) 'קְדֹשִׁים תִּהְיוּ' שאלו המינין את רבי שמלאי מהו 'כִּי אֱלֹקִים קְדֹשִׁים הוּא' (יהושע כד, יט) אין אתם אומרים שרשות אחד הוא? הרי משמע שתי רשויות מן הפסוק הזה! אמר להם שוטים שבעולם! אילו אמר 'אֱלֹקִים קְדֹשִׁים הֵם' אתם אומרים. עכשיו כתיב 'הוּא' לשון יחיד, ומה שאמר 'אֱלֹקִים קְדֹשִׁים' מהו קדושים? שהוא קדוש בכל מיני קדושות וכו' עיין שם.

וכן הענין כאן, יש קדושה בהסתכלות הלב, ויש קדושה בהסתכלות העינים, ויש קדושה בשמיעת אזנים שלא ישמעו קול אשה ערוה, ויש קדושה במשוש ידים שלא לאחז באשה ערוה וכל שכן בחבוק ונשוק, וכאן רבי מנחם היה מקודש בכל מיני קדושות אלו שהיה נזהר בהם, ולכך קורין אותו **בָּנָן שֶׁל קְדוֹשִׁים**, אינו רוצה לומר בנן של אבות קדושים, אלא הכונה הוא כן: המקודש בכל מיני קדושות, על דרך שאמר המדרש על 'אֱלֹקִים קְדֹשִׁים הוּא' והביא דוגמה לחסידותו **דְּלָא אִסְתַּכַּל בְּצִוּרְתָא דְּזוּזָא**, ואם כן כל שכן וכל שכן שהיה בקדושה מצד העריות הן בעינים הן בלב הן בשמיעת האוזן הן במשוש ידים.

## דף קד:

**אָמַר רַבִּי עַוִּירָא קְעָרוֹת וְכִכָּרוֹת אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם זוּגוֹת**. פירוש שני קערות של שני תבשילין, ושתי ככרות של שתי מינין, כגון אחת של חיטים ואחת של שעורים, ורבינו חננאל גריס 'קְעָרוֹת וְכוֹסוֹת' והכונה כוסות של שתי מינין כגון אחת של יין ואחת של שכר.

וקאמר **כְּלָלָא דְּמִלְּתָא**: כל שגמרו בידי אדם אין בהם משום זוגות, וגמרו בידי שמים במילי מיני מאכל חיישינן, פירוש אין בו משום זוגות בשני מינין כגון שני כוסות של יין ושכר, ושני קערות תבשיל של שני מינין ושני ככרות חיטים ושעורים שהם שני מינין, אבל בגמרו בידי שמים אף על פי שהוא בשני מינין חוששין, והטעם מפורש ברשב"ם ז"ל, כיון דאותו דבר אחר שגזרו בעבורו כל הזוגות קים להו דהוה פרי שגמרו בידי שמים, לכן גזרו בעבורו בגמרו בידי שמים, בין במין אחד בין בשני מינין, אבל בגמרו בידי אדם לא גזרו בו בעבור אותו דבר אחר, אלא רק במין אחד, ולא החמירו לגזור גם בשתי מינין, יען כי מעיקרא לא היה לגזור במידי דגמרו בידי אדם כלל, מאחר דקים להו דאותו דבר אחר לא היה גמור בידי אדם אלא גמרו בידי שמים כגון פירות. ורק חומרא וסייג עבוד למגזר ביה. ולכך לא החמירו לגזור גם בשני מינין, ועל כן שני הערות שהם שני מיני תבשילין, כיון דהתבשיל גמרו בידי אדם לא גזור בהו וכן שני כוסות של שני משקין דגמרו בידי אדם לא גזור בהו, אבל שני כוסות של יין שהם מין אחד או קערות תבשיל מין אחד גזור בהו.

## דף קי.

**חָרֵי חֲמִימֵי בְּדִיקוּלָא בַּזְיָא, לְפוּמַיְכוּ נָשֵׁי דְּחַרְשַׁיָּא**. פירש רשב"ם 'צואה חמה בכלים קרועין ונקובין לפומייכו'. יש טעות קצת בדפוס וצריך לומר בסלים קורעין ונוקבין

לפומייכו דאות וא"ו אחר קו"ף בקורעין, ואות וא"ו אחר נו"ן בנוקבין, אבל ללשנא אחרינא שהביא רשב"ם בעמוד ב' כתב סלים קרועים, שהקרע קאי על הסלים, וכמו שנאמר בראש משביר ז"ל עיין שם.

## דף קיב.

**לַמְּדֵהוּ בְּסֵפֶר מֻגָּהּ. מַאי הֵיא... בְּחַדְתָּא, דְּשַׁבֶּשְׁתָּא, כֵּיוָן דְּעַל עַל**. פירש **בני ידידי** כה"ר יעקב נר"ו דקשה ליה מאי קא משמע לן, וכי סלקא דעתך ילמדהו מקרא בטעות? ומשני **בְּחַדְתָּא** שעודנו קטן אשר דרך ללמדו תחלה קיבוץ האותיות לתיבות שקורין גימי"ל שיהיה יודע לקבץ האותיות ולעשותם תיבות בלי טעמים ובלי נקודות, וסלקא דעתך כיון דאין זה לימוד המקרא העקרי דהא אחר כך ילמדו בנקודות וטעמים ואז ודאי ילמדו בספר מוגה עם כל זה לימוד החדש של קבוץ האותיות לתיבות ילמדו בספר מוגה **דְּשַׁבֶּשְׁתָּא, כֵּיוָן דְּעַל עַל**, דאפשר בקיבוץ הקריא לו חיבור האותיות לתיבות בטעות, שנהפכו לו האותיות כגון 'שמלה' ל'שלמה' ו'כבש' ל'כשב' וכיוצא ואז תהיה התיבה שגורה בפיו של תינוק בפסוק על פי הטעות, גם כי ילמדנו אחר כך בְּסֵפֶר מֻגָּהּ תהיה שגורה בפיו קריאת הטעות עד כאן דבריו נר"ו. ומה שאמר **אַל תֵּשֵׁב בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר וְתִשְׁנֶה** מפני ששם נשמעים קולות הרבה ויתבלבל לפעמים עד כאן דבריו נר"ו.

## דף קיב:

**אַרְבָּעָה דְּבָרִים צְוָה רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ אֶת בָּנָיו: אַל תָּדוּר בִּשְׁכֶנְצִיב, מִשּׁוּם דְּאִינְשֵׁי לֵיצָנֵי נִינְהוּ, וּמַשְׁכֵּי לָךְ בְּלֵיצָנוּתָא**. קשא וכי סלקא דעתך דרבי שימשכו בניו הקדושים אחר הלייצנים שהוצרך לצוותם על כך?

ונראה לי בס"ד יש לייצנים באים לפני החכם לשאול ממנו שאלות שבודים מלבם כדי להתלוצץ בהם בענין זה, דאחד עשיר רשע בא לפני הרב שבעירו, ושואל ממנו אחד נכנס למרחץ וישב ערום לרחוץ ונכנסה אשה זונה כותית ערומה וישבה לפניו לרחוץ כיצד יעשה, אם יסגור עיניו וירחוץ או יקום ערום ויצא לבית החיצון?

עוד שאל, שמעתי אומרים אם אדם בא על אשתו ופרסה נדה בשעת תשמיש שלא יפרוש ממנה באבר חי אלא ימתין עד שימות האבר ויפרוש, אם נזדמן שהיה בחדר עמו אשה נכרית אשת איש, והוא בלתי כונה שכב עמה דחשב היא אשתו, ובאמצע התשמיש הרגיש מחמת הכימות שלה דאינה אשתו, מה יעשה, יפרוש מיד באבר חי או ימתין?

עוד שאל אדם נכנס לחדר ששם אשתו ישנה ועוד ישנים עמה נשים אחרות והיה ליל

שבת ואין שם נר, אם מותר להדליק נר בשבת כדי לידע איזו היא מטת אשתו לשכב עמה?

עוד שאל אדם שאין לו פרנסה אלא שכר כתיבה שכותב אצל סוחר וזה גוזר עליו שיכתוב בשבת, אם מותר לו לכתוב בשבת דאמרו חכמים (קיב.) 'עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות'?

ועוד שאלו שאלות כאלו שבדה מלבו כדי להתלוצץ בהלכות ודברי תורה, ואפשר אלו האנשים היה דרכם בכך שישאלו שאלות שבודים מלבם כדי להתלוצץ, ואמר לו שיפרוש מהם כי **מַשְׁכֵּי לָךְ** בשאלות של **לֵיצָנוּתָא**, כלומר שאין כונתם לידע הדין ורק כדי להתלוצץ ואתה תחשוב שהם צריכין לידע הדין ותאבד זמן בתשובות על שאלות כאלו שהם בודים מלבם להתלוצץ.

**לָא תִּיגְנֵי בְּלָא קְרִיאַת שְׁמַע**. קשא קריאת שמע שעל המטה היא חיוב גדול שעושה בה תיקון, והיא המשלמת ארבעה קריאת שמע כפי דברי רבינו האר"י ז"ל, וכאן משמע שהיא מילי דחסידות? ונראה לי בס"ד כונתו אם הוא ישן אחר חצות לילה, דאז עבר זמן תיקון קריאת שמע שעל המטה, ועם כל זה מצוהו שיקרא קריאת שמע וישן.

ומה שאמר **אַל תַּבְרִיחַ מִן הַמֶּכֶס** קשא, והלא זה אסור מדינא להבריח מן המכס? ונראה לי דאיירי במוכס שגוזל ועושק ונוטל יותר מן הקצבה שקצב המלך דמותר להבריח, ועיין בסה"ק רב ברכות.

## דף קיג.

**פְּשׁוֹט נְבֵילְתָא בְּשׁוּקָא וְטוֹל אַגְרָא**. נראה לי בס"ד העון נקרא נבלה וממנו נעשה בגד טמא לנפש, ויש שהוא אין לו חטא משלו כדי לתקנו על ידי תשובה מאהבה לעשותו טהור, אלא יש לו בגד טמא מעון שעשו אחרים ולא הוכיחן דאז גם הוא ילבש בגד טמא זה, כמו שאמרו (משנה שבת ה, ד) 'פָּרָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָיְתָה יוֹצְאָה בְּרְצוּעָה שֶׁבֵּין קַרְנֶיהָ' ותנא (שבת נה.) לא שלו היתה אלא של שכינתו היתה והואיל ולא מיחה בה נקראת על שמו, נמצא האדם ילבש בגד טמא מעון של אחרים שלא הוכיחן, וזה אי אפשר לתקן הבגד הזה להפכו לטוהר אלא אפשר שיפשיט הבגד הזה מעליו על ידי שיוכח אותם. וידוע דעולם הזה נמשל לשוק ונקרא שוק דכתיב (קהלת יב, ה) 'וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסֹּפְדִים' וכמו שכתב הרב עוללות אפרים.

וזהו שאמר **פְּשׁוֹט נְבֵילְתָא בְּשׁוּקָא** בעולם הזה תפשוט בגד הטמא הנעשה מעון אחרים על ידי שתוכיח אותם, ובזה תְּקַבֵּל **אַגְרָא** גם כן מן השמים, **וְלָא תֵּימָא**: וְכִי **כַּהֲנָא רָבָא**

**אֲנָא** דכתיב ביה (מלאכי ב, ו) 'וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן' דחייב לטהר אחרים, או **גַּבְרָא רַבָּא אֲנָא** שהוא גדול הדור אשר מחוייב בכך, ועוד אם אוכיח איכא **זִילָא בִּי מִלְּתָא**, שיזלזלו בו וילעגו עליו לומר 'מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ חָכָם וְשׁוֹפֵט עָלֵינוּ' כי כל אדם מישראל חייב להוכיח את חברו עד הכאה עד קללה ותחשב לו לצדקה.

ובזה פרשתי בס"ד, (ויקרא יט, יז) 'הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא' תיבת עָלָיו חלקנה לשתים וקרי בה 'על יו' זו היד שיש בה י"ו פרקים, שאם לא תוכיח הרי אתה נושא על ידך את החטא, ואם הוכחת השלכת את החטא מעל ידיך.

**קַבָּא מַאַרְעָא וְלָא כְּוֵרָא מֵאֵיגָרָא**. נראה לי בס"ד ידוע שעולם הזה מכונה בשם חֹשֶׁךְ ובשם לַיְלָה, ועולם הבא מכונה בשם אוֹר ובשם יוֹם, וכמו שאמרו על פסוק (בראשית א, ה) 'וַיִּקְרָא אֱלֹקִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה' ובעולם הבא שמכונה בשם אוֹר כולם עשירים ואין שם עני, אך בעולם הזה המכונה בשם חֹשֶׁךְ יש עשירות ויש עניות בר מינן, ואין דגן ומזון עולם הזה נאכל בהשוואה אלא העשיר נזון במדה גדושה ומרובה, והעני ניזון במדה קטנה ושיעור קטן.

ואמרתי רמז נכון כי עולם הזה נקרא בשם חֹשֶׁךְ ומספר **חֹשֶׁךְ** הוא מספר **כְּוֹר** ומספר **קַב** [קַב 102+ כְּוֹר 226= חֹשֶׁךְ 328], כי הכור הוא מדה גדולה והקב מדה קטנה, רמז יש אדם נזון במדה גדולה והוא העשיר, ויש נזון במדה קטנה והוא העני, ואלו הכור והקב הם שני גדרים אחד למעלה ואחד למטה, דהכור הוא גדר המרובה של העשיר והקב הוא גדר הקטן של העני, אך עולם הבא מכונה בשם **אוֹר** שהוא מספר **גֶּדֶר** [207] דאין שם ב' גדרים אחד עליון ואחד קטן אלא גדר אחד שוה לכל, ולפי זה כור וקב הם שני שיעורים, ושני מידות של מזון עולם הזה אחד של עשיר ואחד של עני שהם כור וקב.

ובא ללמדנו מוסר, טוב שהאדם יסתפק בשיעור המועט להשיגו בקרוב דהיינו בעירו ומקומו ולא ירדוף אחר שיעור המרובה להשיגו ממקום רחוק, שיצטרך לילך למדינת הים וכיוצא כדי להרויח מזון שלו בשיעור הרב, ולמקומו של אדם מכנהו בשם אַרְעָא שהיא קרובה לאדם, ולמקום רחוק שהוא בעיר רחוקה מכנהו בשם אִיגְּרָא שהוא רחוק מן האדם, וצריך לו טורח הרבה עד שיעלה שם, ולזה אמר **קַבָּא מַאַרְעָא**, רוצה לומר תסתפק בשיעור הקב הרמוז בכינוי עולם הזה כאשר תשיג אותו במקומך בלא טורח יותר טוב משיעור **הַכּוֹר** אשר תטרח עליו להשיגו ממקום רחוק המכונה בשם **אִיגְּרָא** שהוא גבוה ורחוק ממך.

ועט"ר הרב מור אבי זלה"ה בספרו הבהיר מדרש אליהו פירש, שאין אדם יכול להמשיך אורות השפע מלמעלה אלא אם כן יקדים להעלות אורות קב חרובין מהמלכות שמכונית

בשם ארץ בסוד מ"ן [מיין נוקבין] וזהו שנאמר **קַבָּא מֵאַרְעָא** רוצה לומר תתחיל להעלות אורות ק"ב מֵאַרְעָא היא המלכות ולא תעשה להפך שתתחיל למשוך **כּוּרָא מֵאֵיגָרָא** רוצה לומר אור השפע מלמעלה כי לא תוכל לעשות מלמעלה אלא אם כן תתחיל להעלות מלמטה עד כאן דבריו ודפח"ח [ודברי פי חכם חן].

ואמרתי לפי דבריו זלה"ה לכך קרי לשפע הנמשך מלמעלה בשם **כּוּרָא** שהוא אותיות **אוֹר כ'** כי כ"ף הוא כתר כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בכונת יַכִּירוּ בָּנֶיךָ וְיֶדַעוּ כִּי מֵאִתְּךָ מְנוּחָתָם, שצריך לכוין מאת כתר מנוחתם, והשפע העליון השלם ישתלשל מן הכתר.

**ובני ידידי** כה"ר יעקב נר"ו פירש, טוב להיות האדם מתפרנס מיגיע כפו אפילו להיות עובד אדמה, שמגנה את העובד אותה ושכרה מועט, ולא ירדוף להיות לו שררה שיתפרנס בה בריוח שיטול בה פרס הרבה. **ועוד** פירש על דרך שאמרו במדרש (ויקרא רבה ג, ה) דאמרו לאגריפס המלך שני עופות שהקריב אותו העני קדמו לאלף עולות שהקרבת אתה בו ביום כי לפי ערכו קרבנו חשוב יותר ממך. **עוד** פירש על פי מה שאמר התנא במשנה דאבות (משנה אבות ד, יז) 'יָפֶה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא' עד כאן דבריו נר"ו.

## דף קיג:

**שְׁלשָׁה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹהֲבָן; מִי שֶׁאֵינוֹ כּוֹעֵס. וּמִי שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּכֵּר, וּמִי שֶׁאֵינוֹ מַעֲמִיד עַל מִדּוֹתָיו**. נראה לי בס"ד ידוע דכל הכועס מגביר כוחו של ס"מ כמו שאמרו רז"ל (שבת קה:) 'כָּל הַכּוֹעֵס כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה' שנאמר (תהלים פא, י) 'לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר' וידוע מה שאמר מא"א ז"ל כי ס"מ נקרא אֶפְעֶה [כך נקרא בימינו סוג של נחש ארסי], ולפי זה שפיר אמרו כָּל הַכּוֹעֵס מגביר כוחו של ס"מ, כי 'כּוֹעֵס' גימטריא קנ"ו כמנין 'אֶפְעֶה' [156], ולכן הַכּוֹעֵס תקנתו לעשות לו פיוס תכף, שאם נתפייס תכף ומיד בטל הכעס וממילא יתבטל כוחו של ס"מ, ולכן תמצא 'פִּיּוּס' עולה קנ"ו כמנין 'אֶפְעֶה' שהפיוס מבטל כוחו של אֶפְעֶה!

וידוע שיש צרופים בשם הוי"ה וכל צירוף הוא מספר ב' פעמים 'אַהֲבָה' [אַהֲבָה 13×2=26] ואם כן י"ב צרופים הם כ"ד פעמים אַהֲבָה [אַהֲבָה 13×24=312], אך אמרו רז"ל (עירובין יח:) 'דיו לעולם שישתמש בחצי השם' נמצא עתה יש י"ב פעמים אהבה שהם חצי הכ"ד. והנה י"ב פעמים אַהֲבָה עולה קנ"ו [אַהֲבָה 13×12=156].

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב (דברים לב, יא) 'כְּנָשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל גּוֹזָלָיו יְרַחֵף' רוצה לומר כְּנָשֶׁר שהוא רחמני יָעִיר 'קִנּוֹ' אורות של י"ב פעמים 'אַהֲבָה' עַל גּוֹזָלָיו אלו ישראל יְרַחֵף,

כי י"ב פ' 'אַהֲבָה' כנגד י"ב שבטי ישראל!

ולכן מי שאינו כועס דאינו מגביר כוחו של 'אֶפְעֶה' הוא ס"מ שמספרו קנ"ו, אז כוחו גדול להמשיך קנ"ו אורות שהם י"ב פעמים 'אַהֲבָה' מן קנ"ו צרופים של שם הוי"ה, ולכן מי שאינו כועס אז מדה כנגד מדה, הקב"ה אוהב אותו כי הוא כוחו גדול להמשיך אורות י"ב פעמים 'אַהֲבָה' מן י"ב צרופים של שם הוי"ה.

וכן **מִי שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּכֵּר** והיינו ששותה שכר שמביאו לקלות ראש ועבירה, שזה נקרא מִשְׁתַּכֵּר דהיינו 'מת שכר' שהשכר גרם לו להיות נקרא עליו שם מת, שעליו נאמר (משלי לא, ו) 'תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד' דאם אינו משתכר אינו נקרא 'אוֹבֵד' [13] שהוא מספר י"ג, לכן זוכה לְ'אַהֲבָה' שהוא מספר י"ג שיאהב אותו הקב"ה.

וכן **מִי שֶׁאֵינוֹ מַעֲמִיד עַל מִדּוֹתָיו** אין לו דאגה, דכל מה שיזלזלו בו אינו נחשב בעיניו זלזול ואינו דואג ומצטער בלבו כלל, וכמו שפירש באה"י על פסוק (תהלים טו, ד) 'נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס' ואז כיון שאין לו 'דַּאֲגָה' [13] שמספרה י"ג זוכה לְ'אַהֲבָה' שמספרה י"ג שיאהב אותו הקב"ה.

**שִׁשָּׁה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּסוּס**. נראה לי בס"ד דקא משמע לן לענין דינא במקח וממכר, שאם האדם קנה סוס מחבירו והתנה עמו שיהיה נקי מכל מום וגרעון, הנה אם נמצאו בו דברים אלו אין זה מום אלא חשיבות הן בסוס, כי כך הוא טבעו ומזגו של סוס בכל הני ששה דברים.

## דף קיח.

**הוֹדוּ לְמִי שֶׁגּוֹבֵהַּ חוֹבָתוֹ שֶׁל אָדָם בְּטוֹבָתוֹ**. פירוש אינו גובה מגוף האדם או מנפשו אלא גובה מן הממון שהוא שלו יתברך דכתיב (חגי ב, ח) 'לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם ה' צְבָאוֹת' ונמצא הקב"ה גובה משלו ולא משל האדם!

והחסד הזה שעושה הקב"ה עם האדם לגבות החוב מן הטוב שביד האדם שהוא שלו יתברך רמוז באותיות הַחוֹב עצמו, כי כל תיבה יש לה מספר אחד יתר שהוא הכולל שלה, ואם תוסיף מספר האחד הזה על אות ח' של חוב תהיה ט' ואז תיבת **חוֹב** תהיה **טוֹב**, רמז שהקב"ה גובה החוב שלו מן הטוב שהוא שלו יתברך.

והנה ידוע שהקב"ה מדותיו מדה כנגד מדה, על כן החסד הזה שפורע החוב מן הטוב ולא מגוף האדם, לא יעשה השי"ת כן אלא עם אדם שעושה טוב עם הבריות, אז הקב"ה ייטיב חסדו עמו לעשות לו טובה זו מדה כנגד מדה אבל אדם שאינו עושה טוב עם הבריות לא יעשה עמו טובה זו הרמוזה בתוספת אחד על אותיות חוֹב, שהוא שיגבה

הַחוֹב מן הַטוֹב, ובזה יובן בס"ד (תהלים נג, ד) 'אֵין עֹשֵׂה טוֹב' עם הבריות, אז 'אַיִן גַּם אֶחָד' להוסיף על חוֹב לעשותו טוֹב המורה על חסד זה.

קְרֵי בֵּיהּ: "**לֹא תִשָּׂא**", וּקְרֵי בֵּיהּ: "**לֹא תַשִּׂיא**". נראה העיקר הוא כפירוש מהרש"א ז"ל בגמרא דמכות (מכות סג.) שפירש 'תשיא' אינו לשון נושא כפיו, אלא לשון קבלה כי תרגום תִּשָּׂא 'תְּקַבֵּל' (שמות כג, א) ואם כן לא שמעינן מהאי קרא אלא רק על המקבל לשון הרע, ולכן דרש קְרֵי בֵּיהּ 'לֹא תַשִּׂיא' כדי למדרש עַל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן־הָרָע, ועל הַמַּעְיִד עֵדוּת־שֶׁקֶר הגורם שיקבלו אחרים ממנו לשון הרע ועדות שקר עיין שם.

"**תְּחִיַּת הַמֵּתִים**" דִּכְתִיב: "**אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים**". פירוש השם שהוא לפני אותיות שם **הוי"ה** ב"ה הוא שם **כוזו** [39], וידוע בשם זה נפתחים הקברות בתחיית המתים והוא מספר 'טל' דכתיב (ישעיה כו, יט) כִּי טַל אוֹרוֹת טַלֶּךָ, וזהו שנאמר **לִפְנֵי** ה' דייקא!

וְ'חֻבְּלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ' דִּכְתִיב: '**לֹא לָנוּ** ה' **לֹא לָנוּ** וְגוֹ', וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: **זוֹ שִׁעְבּוּד מַלְכִיּוֹת.** פירוש במצרים היו צריכין לישב ת"ל שנה בקושי השעבוד למתק חמשה שמות אֱלֹקִים דכל שם עולה מספר 'לָנוּ' [אֱלֹקִים 86×5=430], ועשה עמהם חסד ולא היה להם קושי השעבוד אלא פ"ו שנה כמנין 'לָנוּ' [86] שהוא מספר שם אחד של אֱלֹקִים, והשאר הונח מיתוקם ל'**שִׁעְבּוּד מַלְכִיּוֹת**' שבהם יהיה **חֻבְּלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ**, שבזה נמתקים שמות אֱלֹקִים שהוא מספר 'לָנוּ', ועל זה אמרו **לֹא לָנוּ ה'**, דיתמתק שם אֱלֹקִים שהוא עולה לָנוּ על ידי שם אֵל שהוא בחסד דכתיב (תהלים נב, ג) 'חֶסֶד אֵל כָּל הַיּוֹם' וגם על ידי שם הוי"ה.

וזהו שנאמר (תהלים קיח, כז) 'אֵל ה' וַיֵּאֶר לָנוּ' דהיינו שם אֵל ושם ה' יאירו בשם אֱלֹקִים שהוא גימטריא לָנוּ, ולכן אמרו (תהלים קטו, א) **לֹא לָנוּ ה'**, ופסוק זה אמרו חֲנַנְיָה ששמו מורה על 'חנינה' שהוא סוד המיתוק שיתמתק שם אֱלֹקִים, וַעֲזַרְיָה שהוא 'עזר יה' אמר **כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן 'כָּבוֹד'** [32] ל"ב נתיבות חכמה בהתלבשות בינה, וחו"ב [חכמה ובינה] הוא סוד י"ה.

## דף קיח:

**אֵימָתַי אֲנִי אֲהוּבָה לְפָנֶיךָ? בִּזְמַן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ קוֹל תַּחֲנוּנָי.** נראה לי בס"ד ידוע קוֹל הוא תורה שבכתב שהוא סוד '**קוֹל**' דכתיב (שמות יט, יט) 'מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹקִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל' וכן הוא אומר (בראשית כז, כב) 'הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב' גם '**חֵן**' רמז לתורה שבעל פה דאיתא במדרש (במדבר רבה יא, ו) 'וְיִחֳנֶךָּ' (במדבר ו, כה) אלו דברי תורה דכתיב בה (משלי ה, יט) 'אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן' וידוע דישראל נקראו בשם '**זוּ**' דכתיב (ישעיה מג, כא) 'עַם זוּ

יָצַרְתִּי לִי' וכן הוא אומר (שמות טו, טז) 'עַם זוּ קָנִיתָ', ופרשתי דישראל נקראו זו, על שם שקבלו תורה שבכתב שהיא ז' ספרים, ותורה שבעל פה שהיא וא"ו סדרים הרי 'זו' ואם תשבר אות ז' לשתים תהיה ממנה אות **ב"ה**, ואם תחלק אות וא"ו לשתים תהיה אותיות **א"ה**. אם כן ב' אותיות זו יהיו אותיות **אַהֲבָה**.

ולזה אמר **אֵימָתַי אֲנִי אֲהוּבָה לְפָנֶיךָ** שימשך לי ממך אַהֲבָה? **בְּזְמַן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ קוֹל** זו תורה שבכתב, **תַּחֲנוּנָי** תורה שבעל פה לשון 'חֵן וַחֲנִינָה' דשתי תורות אלו הם סוד 'זו' שהם יתהפכו דהיו אותיות אַהֲבָה דאז הקב"ה אוהבן.

**רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַף עַל פִּי שֶׁדַּלָּה אֲנִי מִן הַמִּצְוֹות, לְךָ אֲנִי, וְלִי נָאֶה לְהוֹשִׁיעַ.** נראה לי בס"ד דידוע דמחצב הנשמות של ישראל דבוק במחצב הספירות, ולכן כתיב (דברים ד, ד) 'וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹקֵיכֶם' וידוע דמחצב הנשמות הוא הבריאה שהיא סוד בינה ששם כונת הלב, וכמו שאמר אליהו זכור לטוב בִּינָה לִבָּא וּבָהּ הַלֵּב מֵבִין (פתיחת אליהו), וידוע דאף על פי דאי אפשר לאדם לקיים כל המצות בפועל, עם כל זה יהיה נשלם בכולם על ידי הלב, שמחשב לעשות וכאלו עשה, וזהו שאמר **אַף עַל פִּי שֶׁדַּלָּה אֲנִי מִן הַמִּצְוֹות**, דאי אפשר לאדם לקיים כל תרי"ג מצות, עם כל זה **לְךָ אֲנִי** 'לְךָ' דייקא שדבוקה בך, כי מחצב נשמתינו הוא בבריאה שהוא סוד לב, ולכן הלב יהיה משלים כל תרי"ג מצות, ולכן **לִי נָאֶה לְהוֹשִׁיעַ**, אמרה לשון נָאֶה כי ידוע ה' גבורות הם ד'מנצפך' [280] שהם 'פר' וכל גבורה מספר נ"ו [280÷5=56], ולכן כל נ"ו שבסוף תיבה רומזת לגבורה, אך על ידי המיתוק יהיו אותיות נ"ו אותיות נָאֶה [56], דאות וא"ו יהיה א"ה ורומז למיתוק, ולזה אמר וְלִי נָאֶה לְהוֹשִׁיעַ 'נָאֶה' דייקא.

"**גֶּעֱר חַיַּת קָנֶה" גְּעֹר חַיָּה וּקְנֵה לְךָ עֵדָה.** פירוש אומה שנמשלה לחיה הוא החזיר, והכתוב אמר חַיַּת קרי ביה חי ת', פירוש אותו שהוא חי, רוצה לומר יונק מן ת' כוחות בסוד הכתוב (בראשית לג, א) 'וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ' ולכן כתיב (עובדיה א, יח) וּבֵית עֵשָׂו לְ'קַשׁ' גימטריא ת'.

ומה שאמר '**גֶּעֱר חַיַּת קָנֶה' שֶׁדָּרָה בֵּין הַקָּנִים** נראה לי בס"ד שר אדום הוא פלוני, שחציו רע הם אותיות ס"מ, וחציו טוב אותיות א"ל, ואדום דר בין כוחות הרע שהם ס"מ, שבמלואם הם גימטריא קֶסֶם [סמ"ך מ"ם=קֶסֶם 200] שהוא מספר קָנִים [200].

**כָּל מַעֲשֵׂיהֶם נִכְתָּבִין בְּקוּלְמוֹס אֶחָד.** פירוש שלשה מיני בית ועד יש להממשלה, הראשון נקרא בדאי"ה, ואלו רואין התביעה קודם הכל, והב' נקרא אסתינא"ף ואלו רואין אותה התביעה שנית אחריהם, והג' נקרא תמיי"ז ואלו רואין אותה התביעה באחרונה, וכולם קולמוס אחד לחומרא שאין סותרין אלו דברי אלו להטיב, אלא כולם

עולין בהסכמה אחת להחמיר.

ומה שאמר (ישעיה כג, יח) '**לֹא יֵאָצֵר**' זֶה בֵּית אוֹצָרוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, פירוש גופים של זרעו לא יתגיירו להיות ישראל. '**וְלֹא יֵחָסֵן**' זֶה בֵּית גְּנָזָיו, אלו חלקי נפשות הטובים שיש בקליפה שלו לא יבואו בגלגול בזרעו אלא יתגלגלו בצדיקים ויזכו בהם ישראל, והצדיקים היושבים לפני ה' שעוסקים בתורה בארבע חלקיה שהם פרד"ס [פשט, רמז, דרש, סוד] שהם כנגד ד' אותיות שם הוי"ה ב"ה.

## דף קיט.

**זֶה הַמַּכְּיר מְקוֹם חֲבֵרוֹ בִּישִׁיבָה**. נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבנו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים דף יט:) וז"ל, דע דאם ימצא בדור אחד שני נשמות משרש אחד בשני אחים או בשני חבירים יהיו שניהם שונאים ומקטרגים זה לזה בטבעם בלי ידיעה, דאף על גב ד'אינהו לא חזו מזלייהו חזי' לפי ששניהם זה חפץ לינק מן השורש ההוא יותר מחבירו והם מקנאים זה לזה בטבעם, ולכן אם ישיגו לדעת ברוח הקודש ששניהם משורש אחד יצאו, אז ודאי יהיו אוהבים זה לזה עד כאן לשונו, וזהו שנאמר **זֶה הַמַּכְּיר מְקוֹם חֲבֵרוֹ בִּישִׁיבָה** של מעלה, כלומר מכיר שרשו ומקום יניקתו שבזה יבין שהוא וחבירו משרש אחד יצאו, ואז בודאי לא ישנאו זה את זה אלא יהיו אוהבים זה את זה.

**בּוֹא וּרְאֵה, שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִדַּת בָּשָׂר־וָדָם**. הא דאמר 'בֹּא וּרְאֵה' נראה לי בס"ד הכונה, הדברים האלו שאני אומר לך אינם דברי קבלה אלא בא אתה בעצמך לחקור ולדעת בענין זה ותראה בעיניך הדברים האלה כנים הם יען כי כל אדם יודע טבעו ומזגו דודאי טבע כל האדם הוא שאם ינצחוהו יהיה עצב, ואילו מצינו באמת בהקב"ה נוֹצֵחִין וְשָׁמֵחַ! ונמצא אינו כמדת בשר ודם המדה של אֱלֹקִים חַיִּים.

**בְּשֵׁם ה' נַעֲשָׂה וְנַצְלִיחַ לְשֵׁם יְחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ**